

(Marksist Kuram Açısından)
**KAPİTALİST DÜZENDE ÜCRET ve KURAMIN
GÖRÜŞLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ ASGARI
ÜCRETE YANSIMALARI**

(From the Marxian Theory)

WAGE IN THE CAPITALIST SYSTEM and THE REFLECTION OF THE
THEORY'S IDEAS ON THE MINIMUM WAGE IN TURKEY

Hasan DURSUN*

Özet: Marksistlere göre kapitalist bir düzende ücretli emeğin fiyatı asgari ücrettir. Bu ücret, yalnızca ücretli bir emekçinin yaşamını sürdürmesi ile yeniden üretmesine kıt kanaat yeter. Marksistlerin bu bakış açısı, kapitalist düzeninin kurucu iktisatçıları tarafından da benimsenmektedir. Marksistler ayrıca, ücret yoluyla kapitalist sınıfın, işçi sınıfını sömürdüğünü düşünmektedirler. Kapitalist düzeninin bu tutumu, Türkiye'de uygulanan asgari ücrete bütünüyle yansımakta olup söz konusu ücret yoluyla çalışanların sömürülmesi tüm acımasızlığıyla sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Marksizm, Sınıf, Burjuvazi, Proletarya, Sınıf Çatışması, Ücret, Asgari Ücret

Abstract: According to Marxists, within the capitalist system, the average price of wage-labour is the minimum wage. That wage, merely suffices the wage-labourer to prolong and reproduce a bare existence. That Marxian perspective is also supported by the framer economists of the capitalist system. Besides, Marxists also think that by the way of wage capitalist class exploit working class. The aforementioned behavior of capitalist system is fully reflected on the minimum wage that practiced in Turkey and by the way of that wage the exploitation of workers are continued by the all draconian way.

Keywords: Marxian, Class, Bourgeoisie, Proletarian, Clash of Class, Wage, Minimum Wage

* Dr. (Iur), Ankara Barosu Önceki Avukatı

GİRİŞ

Türkiye’de 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren aylık asgari ücret net 1300 TL olarak büyük gürültülerle kabul edilmiştir. Bu miktarın yüksek olduğu gerekçesiyle işveren kesiminden itirazlar bulunmasına rağmen söz konusu asgari ücret iki çocuklu bir ailenin açlık sınırı altında bulunmaktadır. Sosyal devletin bir gereği olan herkesin insan haysiyetine uygun bir yaşam sürmesine yetecek ölçüde ücret alması hakkı, ülkede, bir türlü yaşama tam olarak geçirilememektedir.

Mevcut durumda Türkiye’de asgari ücret dayanılmaz boyutlarda düşük kalmaktadır. Çalışmanın içeriğinde ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere kapitalist düzen, ücretin, yalnızca işçinin kas gücünü muhafaza etmesini sağlayacak ölçüde düşük tutulması gerektiğini varsaymakta, işçinin bedeninin onun malvarlığına ait olduğunu dolayısıyla işçinin malvarlığını istediği ücretle çalıştıracağını, kapitalizm açısından tek ölçütün kâr elde etmek olması nedeniyle ücretin düşüklüğünün üzerinde durulacak bir sorun olmadığı anlayışını benimsemektedir. Nitekim bu anlayıştan esinlenilmiş olsa gerek, ülkede, 1950’li yıllardan bu yana iktidara gelen partilerin neredeyse tümü açık veya örtülü bir şekilde kapitalist düzeni desteklediği için hiçbir hükümet asgari ücretin düşüklüğünü önemli bir sorun olarak görmemektedir.

Bu çalışmada Marksist kuramın, kapitalist bir düzende, düzenin ücret konusuna nasıl yaklaştığı hakkındaki görüşleri incelenecek, bu görüşlerin Türk hukukunda asgari ücret konusunda öngörülen hukuk normlarına ne ölçüde yansıdığı ve bu yansımaların nasıl kaldırılacağı üzerinde durulacaktır. Marksist kuram, kapitalist sınıfın, ücret yoluyla işçi sınıfını sömürdüğünü varsaydığından kuramın öncelikle sınıf anlayışı üzerinde durulması uygun olacaktır.

I- MARKSİZMİN SINIF ANLAYIŞI

Sınıf kavramı, Marksist kuramın en temel kavramlarından birisidir. Bununla birlikte, bilimsel sosyalizmin kurucusu olan Marx’ın hiç bir eserinde bu kavramın, açık, belirli ve sistemli bir tanımlaması yapılmamıştır. Marx, çeşitli eserlerinde; toplumdaki sınıflaşma olayı, proletaryanın burjuva tarafından sömürülmesi, sömürme düzeneği, sınıflar arasındaki çatışma gibi konularda ayrıntılı açıklama yap-

masına rağmen, sosyal sınıfın tam bir tanımını vermemiştir. Ayrıca, Marx'ın sınıfların yapısı, ayrımları ve sayıları konusunda da ilk bakışta çelişmeli gibi görünen bazı noktalar bulunmaktadır.¹

Marx'ın sınıf kavramı bakımından yaptığı açıklamalarda ilk bakışta çelişmeli bazı hususların bulunmasının kanımızca iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sınıf ve sınıf savaşımı kavramını düşünürün yaratmamış olmasıdır. Gerçekten de Marx, New York'ta bulunan Joseph Weydemeyer'e yazdığı 5 Mart 1952 tarihli mektubunda; çağcıl bir toplumda sınıfların ve onlar arasındaki savaşımın varlığını kendisinin bulmadığını, kendisinden çok zaman önce burjuva tarihçilerinin sınıf savaşımının tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçıların da sınıfların ekonomik anatomisini ortaya koyduklarını belirtmektedir. Marx, kendisinin yeni olarak yaptığı şeyin; sınıfların varlığının, üretimin gelişimindeki belirli tarihsel aşamalarla ilişkili olduğunu, sınıf savaşımının zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne varacağını, söz konusu diktatörlüğün yalnızca bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız topluma bir geçiş olduğunu² göstermekten ibaret olduğunu savunmaktadır.³

Marx'ın bu mektubundan anlaşılacağı üzere yazar, siyasal kanaatine destek sağlayabilmek için sınıf savaşımını icat etmemiştir. Hatta Marx sınıf savaşımını keşfetmemiştir bile zira sınıf savaşımı Marx'tan çok önce tanınmış ve açıklanmıştır. Marx'ın meziyeti, onun inandırıcı bir şekilde toplumun sınıflara bölünmesinin "doğal" (natural), "tanrısal" (divine) veya "kader" (eternal) olmadığı, insanların kendilerini içerisinde bulduğu ekonomik durumun sonucundan doğduğunu

¹ M. Kapani, *Politika Bilimine Giriş, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı*, AÜHF Yayınları No: 431, Ankara 1978, s. 74.

² Nitekim Engels tarafından kaleme alınan Komünizmin İlkelerinde bu husus açık bir şekilde gösterilerek; toplumun komünist örgütlenmesinin bir yandan sınıfların varlığı ile bağdaşmayacağı, öte yandan, komünist toplumun kurulmasının da bu sınıf farklılıklarını yok etmenin araçlarını sağlayacağını belirtmektedir. Bkz. K. Marx ve F. Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri* (Orijinali, *Manifest der Kommunistischen Partei*, 1848). İngilizcesinden (Manifesto of the Communist Party, 1888) Türkçeye çeviren; Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2005, s. 184.

³ K. Marx ve F. Engels, *Seçme Yazışmalar 1 1844-1869* (Karl Marx ve Friedrich Engels'in yazışmalarından derlenen Selected Correspondence, Moscow 1975 adlı yapıtın 1844-1869 yıllarını kapsayan ilk bölümünü İngilizcesinden Çeviren; Yurdakul Fincancı), Sol Yayınları, Ankara 1995, s. 75.

ortaya koymasındır. Daha açık bir deyişle Marx, insanların ekonomik konumlarının sonuç olarak ekonomik çıkarlardaki farklılıkları akla getireceğini, sınıf içerisindeki düşünme yolunun türünü ortaya koyacağı, onların ideolojisi ve ahlaki düşüncelerini oluşturacağını belirtmiştir.⁴

Marx'ın sınıf kavramı bakımından yaptığı açıklamalarda ilk bakışta çelişmeli bazı hususların bulunmasının ikinci temel nedeni yazarın sınıf konusundaki çalışmasını tamamlayamaması ve çeşitli açıklamalarında sınıf sayısı bakımından farklı rakamlar vermesidir. Örneğin Marx'ın "sınıflar" konusunda bitmemiş olan el yazmasında üç sınıf gösterilmektedir. Daha açık bir deyişle Marx; gelir kaynakları sırasıyla, ücret, kâr ve toprak "getirimi" (rantı) olan sırf emek-gücü, sermaye ve toprak sahiplerinin, diğer deyişle, ücretli emekçiler, kapitalistler ve toprak sahiplerinin, kapitalist üretim tarzına dayanan çağcıl toplumun üç büyük sınıfını oluşturacağını ifade etmektedir.⁵

Marx, bir sınıfı oluşturan şeyin ne olduğu sorusunun yanıtının, ücretli-emekçileri, kapitalistleri ve büyük toprak sahiplerini, üç büyük toplumsal sınıf haline getiren şeyin ne olduğu sorusuna verilecek yanıttan doğacağını, söz konusu toplumsal sınıfları, sınıf haline getiren şeyin ilk bakışta gelir ve gelir kaynaklarının özdeşliği olduğunu, üyelerinin, diğer deyişle, kendilerini oluşturan bireylerin sırasıyla ücret, kâr ve toprak "getirimiyle" (rantıyla) kendi emek-güçlerinin, sermayelerinin ve toprak mülkiyetlerinin gerçekleşmesi ile geçimlerini sağlayan üç büyük toplumsal grubun bulunduğunu, ancak, bu görüş açısından, örneğin doktorlar ile devlet memurlarının iki farklı toplumsal gruba ait oldukları ve bu grupların her birisinin üyelerinin gelirlerini bir ve aynı kaynaktan aldıkları için iki sınıf oluşturmalarının gerektiği, aynı şeyin, toplumsal işbölümünün, emekçileri olduğu kadar, kapitalistler ile bağ-bahçe sahipleri, çiftlik sahipleri, orman sahipleri, maden sahipleri, dalyan sahipleri gibi büyük toprak sahiplerini de sonsuz türde çı-

⁴ F. Mbengo, Marxist Theories of Class and Class Struggle, Utafiti Journal of the Art and Social Science, Vol III, No.1, 1978, s. 21.

⁵ K. Marx, Kapital Ekonomi Politîğin Eleştirisi Üçüncü Cilt, [Karl Marx'ın Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie, band 3 (1867-1883) (1894) adlı yapıtını, İngilizcesinden (Capital, A Critical of Political Economy, vol 3, Progress Publishers, Moscow 1974) Türkçeye çeviren Alaattin Bilgi], Beşinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2006, s. 775.

kar ve statü gruplarına parçalaması için geçerli olmasının gerektiğini savunmaktadır.⁶ Marx'ın elyazması ne yazık ki burada bitmiştir.

Marx bir başka çalışmasında sanayileşmiş kapitalist toplumlardaki sınıfların yapısı üzerinde durmuş ve bu sınıfları bazen üçe, bazen dörde, bazen de yedi veya sekiz gruba ayırmıştır.⁷ Örneğin Marx, 1844 El Yazmaları adlı kitabında; toprak sahibini ayrı bir sınıf olarak göreyerek sınıf sayısını üç olarak saptamıştır.⁸ Bununla birlikte yazar, söz konusu ayrı sınıfın geçici olduğunu, toprak sahibinin de temel olarak iki sınıftan birisini oluşturan kapitalist veya burjuva sınıfına⁹ dönüşeceğini ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle Marx, önceleri toprak mülkiyeti işinin özünü toprağa ve bu toprağın kendisini toprak yardımıyla geçindiren kölesine bıraktığını, ancak kölenin özgür işçi, bir başka deyişle, ücretli durumuna dönüşmesiyle birlikte toprak sahibinin kendisinin de bir sanayi patronu, bir başka deyişle, bir kapitalist durumuna dönüşeceğini, bu dönüşümün *çiftlik kiracısı* aracılığıyla gerçekleşeceğini belirtmektedir. Bununla birlikte yazar, çiftlik kiracısının, toprak sahibinin temsilcisi, daha açık bir deyişle, açımlanmış gizi olduğunu, toprak sahibinin iktisadi olarak ancak onun aracılığıyla var olduğunu, yalnızca onun aracılığıyla özel mülk sahibi olarak bulunduğunu, zira toprağının "rantının" (getiriminin) ancak çiftlik kiracılarının rekabeti ile var olduğunu savunmaktadır. Yazar, bu durumda çiftlik kiracısı biçimi altında toprak sahibinin çoktan olağan kapitalist duruma dönüşmüş olduğunu, böyle bir halin gerçeklik içinde de tamamlanmasının gerektiğini, daha açık bir deyişle, tarım yapan kapitalistin, kısacası, çiftlik kiracısının, toprak sahibi olması ya da toprak sahibinin tarım yapan kapitalist durumuna gelmesinin gerektiğini, çiftlik kiracısının sınıai alışverişinin, toprak sahibinin sınıai alışverişi olduğunu, çünkü birincisinin varlığının, ikincisinin varlığının ön gerektirir olduğunu savlamaktadır.¹⁰

⁶ Marx, Kapital Ekonomi Politğin Eleştirisi Üçüncü Cilt, s. 776.

⁷ Krş. Kapani, s. 74.

⁸ Marx'ın bitmemiş elyazmasında olduğu gibi.

⁹ Diğer temel sınıfı az sonra ayrıntılı olarak belirtildiği üzere "işçi sınıfı" (proletarya) oluşturmaktadır.

¹⁰ Bkz. K. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe [Orijinali, Zur Kritik der Nationalökonomie mit einem Schlussskapitel über die hegelische Philosophie, 1844] Fransızcasından (Manuscripts de 1844-Economie politique et philosophie, Editions Sociales, Paris 1962) Türkçeye çeviren, Kenan Somer], Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2005, s. 158.

Bir başka çalışmasında Marx, kapitalist üretim tarzına dayalı çağcıl bir toplumda dört sınıfın bulunduğunu ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle yazar, böyle bir toplumda; emek ücretlisi, kapitalist ve arazi sahipleri şeklinde üç çeşit büyük sınıf bulunduğunu, bunların yalnızca emek gücüne sahip olanlar, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Bu sınıflardan emek gücüne sahip olanların geliri ücret, kapitalistlerin geliri kâr, toprak sahiplerinin geliri ise arazi getirimi olarak adlandırılır. Marx, bunun yanında kapitalist bir toplumda, büyük çaplı bir sınıf niteliğinde olmasa da orta bir sınıfın bulunduğunu ve bu sınıfın üyelerinin sayısının da artmakta olduğunu ifade etmektedir. Marx, orta sınıfın kapitalist ve arazi sınıfına sahip olanlarla işçiler arasına yerleştirilebileceğini ve bu sınıfın bütün ağırlığıyla işçi sınıfına ait olduğunu ve bununla eş anlamlı olarak söz konusu sınıfın, üst sınıfı oluşturan burjuvazinin sosyal güvenliğini ve gücünü de artırdığını belirtmektedir.¹¹

Marx'ın Fransız sınıf savaşımını, daha açık bir deyişle, Fransa'da geçmişte keskin bir biçimde proletaryanın egemen burjuvaziye göre sert bir biçimde savaşımını konu olan Louis Bonaparten'in 18 Brumaire'i adlı eserinde ise sınıf sayısını daha da çoğaltmaktadır. Bu eserinde yazar, 4 Mayıs 1848 tarihinden Mayıs 1849'un sonuna kadar giden burjuva cumhuriyetin kuruluş döneminde Paris proletaryasının Haziran 1848 tarihinde ayaklandığını, burjuvanın yanında; mali aristokrasi, sanayi burjuvazisi, orta sınıflar, küçük burjuvazi, ordu, seyyar muhafız olarak örgütlenmiş "lumpen" (sefil) proletarya,¹² adı bilinen aydınlar, rahipler ve kırsal nüfusun tümünün bulunduğunu, proletaryanın yanında ise kendisinden başka kimsenin bulunmadığını ifade etmiştir.¹³ Görülüşü üzere burada Marx burjuvazinin kapsamına giren sınıfları daha da çoğaltmıştır.

¹¹ K. Marx, *Social Classes and Conflict in Sociological Perspectives*, Editörler Kenneth Thompson and Jeremy Tunstall, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1971, s. 245, 249.

¹² Marx, "tehlikeli sınıf", "toplumsal tortu" olarak adlandırdığı sefil "lumpen" proletaryanın, eski toplumun en alt katmanlarının bu edilgen çürüyen yığınının dünyanın çeşitli yerlerinde bir proleter devrimle hareketin içerisine sürüklenebileceğini, ancak bu proletaryanın kendi yaşam koşullarının onu daha çok gerici entrikaların paralı aleti olmaya hazırlayacağını belirtmektedir. Bkz. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, s. 128.

¹³ Bkz. Marx, *K. Louis Bonaparten'in 18 Brumaire'i* [Orijinali, *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*, 1852) Fransızcasından (Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren, Kenan Somer], Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2002, s. 21.

Ancak bu açıklamalardan, Marksist kuramın sınıf kavramının bulanık olduğu ve belirli bir temel anlayışa dayanmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Marx'ın her ne kadar sınıf konusunda tam ve ayrıntılı bir açıklama yapmaya ömrü yetmese de Marksizm'i birlikte kurduğu Engels ve 1917 Ekim Devriminin önderi Lenin'in açıklamaları ile Marx'ın açıklamaları bir araya getirildiği zaman Marksist kuramın sınıf konusundaki görüşlerinin ana çizgileriyle oldukça karmaşık, fakat tutarlı bir bütün olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁴ Bu bütünlük üzerinde durulması faydalı olacaktır.

Bir kere Marksistler, üretim araçlarının özel mülkiyetine göre gerçek anlamda sınıf sayısını temel olarak ikiye indirgemektedirler.¹⁵ Nitekim Marx'a göre, ilkel dönemler ayrıksı tutulacak olursa, tarih boyunca değişik toplum tiplerini belirleyen değişim üretim biçimleri bulunmaktadır. Marx, sosyal sınıfların da üretim sisteminde oynadıkları role, bir başka deyişle, üretim araçları ile ilişkilerine ve durumlarına göre belirleneceğini ileri sürmektedir. Marx, köle toplumunda köle sahiplerinin, feodal toplumda toprak sahiplerinin, kapitalist toplumda fabrika ve işletme sahiplerinin kısacası üretim araçlarına sahip olanların tek bir sınıf oluşturduğunu, üretim araçlarına sahip olmayanların ise ayrı bir sınıf oluşturduğunu savlamaktadır. Marx'a göre, kapitalist toplumlarda geçimini sağlamak için emeğini satmak zorunda olanların oluşturduğu sınıfın adı proletaryadır.¹⁶

¹⁴ Krş. Kapani, s. 75.

¹⁵ Nitekim bu husus Komünist Manifestoda açıkça belirtilerek; günümüzde geçerli olan burjuva çağının ayrırcı özelliğinin sınıf karşıtlıklarını basitleştirmesi olduğu, tüm toplumun giderek daha çok iki düşman kampa, doğrudan birbirinin karşısına dikilen iki büyük sınıfa bölündüğü, bu sınıfları burjuvazi ve proletaryanın oluşturduğu ifade edilmiştir. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 117.

¹⁶ Kapani, s. 75. Nitekim Marx tarafından kaleme alınan Komünist Manifestoda proletaryanın kapsamı oldukça geniş tutularak çeşitli sınıfların sonul aşamada proletaryaya dönüştüğü açıkça ifade edilmiştir. Marx, küçük çapta ticaretle uğraşanlar, dükkâncılar, emekli olmuş esnaflar, zanaatçılar ve köylülerden oluşan orta sınıfın alt katmanlarının kısmen kendi küçük sermayelerinin çağcıl sanayinin işletildiği ölçek bakımından yetersiz kalması ve büyük kapitalistlerle rekabette yenik düşmeleri yüzünden kısmen de bunların özel hünelerinin yeni üretim yöntemleri karşısında değerini yitirmesi yüzünden giderek proletaryaya dönüştüklerini savunmaktadır. Marx, ayrıca, feodal aristokrasinin, burjuva tarafından yıkılan, çağcıl burjuva toplum ortamında varlık koşulları zayıflayan ve yok olan tek sınıf olmadığını, ortaçağ kentlileri ve küçük mülk sahibi köylülerin çağcıl burjuvazinin habercisi olduklarını, sinai ve ticari bakımdan çok az gelişmiş ülkelerde

İkinci olarak Marksistler, orta sınıfın alt tabakasının da zamanla proletaryaya sınıfına dönüşeceğini ifade etmektedirler. Bu bağlamda Marx, esnaf ve sanatkâr, küçük tacir ve çiftçi ile dükkân sahiplerinin aşama aşama proletaryaya dönüşeceklerini savlamaktadır. Marx'a göre, bunun temel olarak iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; sayılan bu kesimlerin ellerindeki sermayenin, çağcıl endüstri ölçeğinde üretim yapmak için yetersiz kalması ve söz konusu kesimlerin büyük kapitalistlerin rekabeti karşısında çökecek olması, diğer neden ise, bu kesimlerin uzmanlaştıkları yeteneklerin yeni üretim yöntemleri karşısında değersiz hâle gelecek olmasıdır. Bu yüzden Marx'a göre proletaryayı, üretim araçları sahipleri dışındaki toplumdaki bütün sınıflardan gelen kimseler oluşturur.¹⁷

Üçüncü olarak Marksistler, kapitalist düzendeki görülen iki temel sınıfın, sanayi devrimi sonucu ortaya çıktığı görüşünü taşımaktadır.

bu iki sınıfın yükselen burjuvaziyle yan yana bitkisel yaşamlarını hala sürdürdüklerini belirtmektedir. Yazar, çağcıl uygarlığın tam olarak gelişmiş olduğu ülkelerde, proletaryaya ile burjuvazi arasında durmadan yalpalayan ve burjuva toplumunun tamamlayıcı bir parçası olarak kendisini durmadan yenileyen yeni bir küçük-burjuva sınıfının oluştuğunu, ancak bu sınıfın tek tek üyelerinin rekabet yüzünden durmadan proletaryanın arasına fırlatılıp atıldıklarını ve çağcıl sanayi geliştikçe bunların çağcıl toplumun bağımsız bir kesimi olarak tamamıyla yok olacaklarını, manüfaktürde, tarımda ve ticaretteki yerlerinin denetçiler, kâhyalar ve tezgâhtarlar tarafından alınacağı anın yaklaşmakta olduğunu gördüklerini de belirtmektedir. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 125, 145-146. Engels'in Komünist Manifestonun 1888 yılında İngilizce baskıya notunda, kapitalist düzendeki iki temel sınıf olan burjuvazi ile proletaryanın tanımı yapılmıştır. Bu notta; burjuvazi ile modern kapitalistler sınıfı, toplumsal üretim araçlarının sahipleri ve ücretli emek istihdam edenlerin kastedildiği, proletaryaya ise kendilerine ait hiçbir üretim araçlarına sahip olmadıklarından, yaşamak için emek-güçlerini satmak durumunda kalan çağcıl ücretli emekçilerin kastedildiği belirtilmiştir. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 116 dn.*. Engels tarafından kaleme alınan Komünist İman Yemini Taslağında ise burjuvazi ve proletaryanın ayrıntılı bir tanımı yapılmıştır. Bu bağlamda; uygar ülkelerde, bütün geçim araçlarının ve bu geçim araçlarının üretimi için gerekli hammaddelere, makineler, fabrikalar gibi aletlere, hemen hemen bütünüyle sahip büyük kapitalistler sınıfı burjuva sınıfı ya da burjuvazi olarak tanımlanmış, proletaryaya ise; toplumun, herhangi türden bir sermayeden gelen kâr ile değil, tamamıyla kendi emeği ile yaşayan sınıfı olduğu, sevinci ve üzüntüsü, yaşaması ve ölmesi, bu yüzden, işlerin iyi gittiği dönemler ile kötü gittiği dönemlerin birbirlerinin yerini almasına, tek sözcükle, dizginsiz rekabetteki dalgalanmalara dayanan sınıf şeklinde tanımlanmıştır. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 162. Yine Engels tarafından kaleme alınan Komünizmin İlkelerinde proletaryaya için özdeş bir tanım verilmiştir. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 168.

¹⁷ Marx, Social Classes and Conflict, s. 249.

lar. Nitekim Engels tarafından kaleme alınan Komünizmin İlkelerinde; proletaryanın XVII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı, o zamandan bu yana dünyanın bütün uygar ülkelerinde kendisini yenilemiş olan sanayi devrimi sonucu olarak doğduğu ifade edilmiştir. Engels ayrıca sanayi devrimi sonucu bütün öteki sınıfları yutan, burjuva sınıfı ve proletarya sınıfı şeklinde iki sınıfın doğduğunu belirtmiştir.¹⁸ Daha açık bir deyişle Engels, sanayi devriminin burjuvaziyi yarattığı ölçüde proletaryayı da yarattığını, burjuvaların zenginleşmesi oranında proleterlerin de sayıca arttıklarını, zira proleterlerin ancak sermaye tarafından istihdam edilebildiklerinden ve sermaye de ancak emek istihdam etmekle arttığından sermayenin büyümesinin proletaryanın büyümesiyle at başı gideceğini belirtmektedir. Yazar, bununla eş anlamlı olarak sanayi devriminin burjuva ve proleterleri sanayinin en kârlı bir biçimde işletilebildiği büyük kentlerde yoğunlaştıracağını ve büyük yığınları da söz konusu bir yere yığmakla proleterleri kendi gücünün bilincine vardıracağını ifade etmektedir. Yazar, el emeği nedensiz gelişirse gelişsin o emeği yerinden eden o denli çok makine icat edileceğini, büyük sanayinin ücretleri o denli asgariye indireceğini, böylelikle, proletaryanın durumunu giderek daha çok çekilmez hale getireceğini savunmaktadır. Yazar, böylece, bir yandan proletaryanın büyüyen hoşnutsuzluğunun, öte yandan, büyüyen gücüyle sanayi devriminin, proletaryanın yapacağı toplumsal bir devrimi hazırlayacağını belirtmektedir.¹⁹

Engels, büyük sanayinin tüm uygar ülkelerde toplumsal gelişmeyi öylesine aynı düzeye getirdiğini ki söz konusu ülkelerde burjuvazi ve proletaryanın toplumun iki belirleyici sınıfı ve bunlar arasındaki savaşımın da günün temel savaşımı olduğunu belirtmektedir.²⁰ Yazar, sınıfların sanayi devrimi sonucu doğan işbölümü yüzünden var olduklarını, bu işbölümünün devrimden önce var olan biçiminin bütünüyle yok olacağını ifade etmektedir.²¹

Engels, XVI-XVIII. yüzyıl manüfaktür işçisinin hemen her yerde hâlâ bir üretim aletine, tezgâha, aile çıkırığına ve boş zamanlarda işlediği küçük bir miktar toprağa sahip olmasına karşın proleterin bun-

¹⁸ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 169-170.

¹⁹ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 174-175.

²⁰ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 181.

²¹ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 183.

lardan hiçbirisine sahip olmadığını, manüfaktür işçisinin hemen her zaman kırsal kesimde ve kendi toprakbeyi ya da işvereni ile az çok ataerkil ilişkiler içerisinde yaşayacağını, proleterin ise çoğunlukla büyük kentlerde yaşayacağını ve işvereni ile yalnızca para ilişkisi içerisinde bulunacağını ifade etmektedir. Yazar, manüfaktür işçisinin, sonul aşamada, büyük sanayi tarafından ataerkil ilişkilerden kopartılarak hâlâ sahip olduğu mülkünü yitireceğini ve böylelikle ancak o zaman bizzat bir proleter haline geleceğini savunmaktadır.²²

Buraya kadar yapılan açıklamalar, Marksistlerin sınıf sayısını temel olarak ikiye indirirken ne kadar tutarlı ve bütüncül bir şekilde hareket ettiklerini somut olarak göstermektedir. Bunun yanında Marksistler, sınıf ayrımını oluşturacak ölçütleri saptama bakımından da tutarlı bir şekilde hareket etmektedir. Gerçekten de Marksistler, sınıf ayrımına esas iki ölçüt benimsemektedir. Bunlardan ilkinin nesnel bir ölçüt olan ekonomik ölçüt oluşturmaktadır.²³ Marksistler, sınıf ayrımında üretim araçları malikini burjuvazi, maliki olmayanları proletarya olarak nitelendirdiğine göre ekonomik ölçütü en başta kullanacakları açıktır.

Marksistlerin sınıf ayrımında kullandığı ikinci ölçütü, öznel nitelik taşıyan, sosyal bilince dayalı sınıf bilinç ölçütü oluşturmaktadır. Daha açık bir deyişle, Marksistler, sosyal bilincin oluşmasında önemli bir rol oynayan öznel ve ideolojik faktörlerin incelenmesi gerektiğini, böylelikle şekillenen sınıf bilincinin sınıf oluşumu bakımından bir ölçüt oluşturacağını düşünmektedir.²⁴ Bu bağlamda Marx'a göre, üretim ilişkilerinde oynadıkları rol, yaşama koşulları ve ekonomik çıkarları bakımından aynı durumda olan gruplar, ancak söz konusu ortak durumlarının farkına vardıkları sürece kendi aralarında bir sınıf bilinci oluştururlar.²⁵ Marx için sınıf bilinci, kendisinin oluşturduğu bütün

²² Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 173.

²³ Marksistlere göre sınıf ve sınıf mücadelesi ekonomik gelişmenin bir ürünü olduğuna göre ekonomik ölçütün kullanılması doğaldır. Krş. Mbengo, s. 10.

²⁴ Mbengo, s. 12.

²⁵ Kimi çalışmalarında Marx, sınıf bilincini örtük bir şekilde vurgulamaktadır. Gerçekten de Marx'ın yukarıda bahsedilen Louis Bonaparten'in 18 Brumaire'i adlı eserinde; Fransa'da proletaryanın Haziran ayında kendilerine karşı dövuştüğü bütün sınıfların yanı başında yere serilinceye kadar, ne kendi devrimci gücünü yeniden bulabileceğini ne de son zamanlarda yaptığı ittifaklardan yeni bir enerji kazanabilecek gibi görüldüğünü, Haziran ayaklanması yenilgisinin Avrupa'da "cumhuriyet mi krallık mı" sorunundan daha başka sorunların da var olduğunu

kuramlar açısından yaşamsal bir öneme sahiptir.²⁶ Çünkü Marx, sınıf bilinci kavramını, sosyal sınıfın sosyolojik irdelenmesinden siyasal kuramını oluşturmaya geçişte köprü olarak kullanmakta ve siyasal kuramının ana eksenini sınıf kavgası oluşturmaktadır. Bunlardan baş-

nu gösterdiğini, daha açık bir deyişle, burjuva cumhuriyetin, burada, bir sınıfın öteki sınıflar üzerindeki sınırsız zorbalığı anlamına geldiğini gösterdiğini, bu yenilginin, çok gelişmiş bir sınıf yapısına, çağcıl üretim koşullarına sahip, tüm geleneksel düşüncelerin yüzyıllık bir çaba ile manevi bir bilinçte eritildikleri, böyle bir bilince sahip eski uygarlığın ülkelerinde, genel olarak cumhuriyetin, burjuva toplumun dönüşümünün ancak siyasal biçimi olduğunu ve örneğin sınıfların şimdiden var olduğunu, ancak henüz yerine oturmadığını ve tersine, kendilerini oluşturan öğeleri durmadan değiştirdiklerini ve yerine yeni öğeler koyduklarını, çağcıl üretim araçlarının durağan bir nüfus fazlalığına uygun düşmek yerine, daha çok görelî bir kafa ve kol eksikliğinin yerini doldurduğunu ve son olarak, önünde fethedilecek yepyeni bir dünya bulunan genç ve hummalı bir maddî üretim, eski manevî dünyayı yıkmaya ne zaman ne de fırsat bulabildiğini, Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi onun "muhafazakâr" (conservative) varoluş biçimi olmadığını gösterdiğini, Haziran günleri sırasında bütün sınıf ve partilerin, proletarya sınıfı karşısında "anarşi partisi"nin, sosyalizmin ve komünizmin karşısında ise "düzen partisi" içerisinde birleştiklerini, toplumu "toplum düşmanları"ndan kurtardıklarını belirtmiştir. Bkz. Marx, Louis Bonaparten'in 18 Brumaire'i, s. 22-23. Görüldüğü üzere Marx burada "manevî bilinç" kavramına vurgu yaparak sınıf bilincinin oluşmasında öznel unsura örtük bir şekilde değinmektedir.

²⁶ Marksist kurama katkı sağlayan düşünürlerden Lenin de sınıf bilincine büyük önem vermektedir. Lenin, örneğin, Avrupa'nın en ileri ülkelerinde bile, geri bir sanayi kolundaki ya da unutulmuş bir ev sanayii kolundaki aşırı haksızlıkların teşhir edilmesinin, sınıf bilincinin uyanması, sendikal savaşımın başlaması ve sosyalizmin yayılması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğini, işçi sınıfının siyasal eğilimini ve bu sınıfın siyasal bilincinin geliştirilmesinin etkin bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Lenin, V.İ. Ne Yapmalı (Orijinali, Çto Delat? 1902). İngilizcesinden (What Is To Be Done? Burning Questions of Our Movement, Progress Publishers, Moscow, 1970) Türkçeye çeviren Muzaffer Erdost, Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2010, s. 65-66. Üstelik bu eserde Lenin (s. 90), siyasal sınıf bilincinin işçilere ancak dışarıdan, daha açık bir deyişle, iktisadi savaşımın dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişki alanının dışından verilebileceğini, işçilere siyasal bilinç vermek için yalnızca işçilerin arasına gitmenin yeterli olmadığını, nüfusun bütün sınıfları arasına gitmenin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Lenin burada (s. 47) ayrıca Karl Kautsky'nin görüşüne katılarak, sosyalist bilincin sınıf bilinciyle aynı şey olmadığını ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle Lenin, Kautsky'nin bu konudaki görüşüne katılarak; sosyalist bilincin proleter sınıf savaşımının zorunlu ve doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkacağı savının yanlış olduğunu, gerçi sosyalizmin köklerinin, tıpkı proletaryanın sınıf savaşımı gibi çağcıl ekonomik ilişkilerde bulunarak sınıf bilinci gibi kapitalizmin yığımlarda yarattığı yoksulluk ve sefaletle karşı savaşımın ortaya çıkması da sosyalizm ve sınıf savaşımının birbirinden değil her biri farklı koşullarda olmak üzere yan yana doğacağını, bu bağlamda çağcıl sosyalist bilincin yalnızca derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselebileceğini, bilimin taşıyıcısının proletarya değil, burjuva aydını katmanı olduğunu tezini ileri sürmektedir.

ka Marx, sınıf kavgasının şekillenmesinde bilinçlenmenin yaşamsal bir önem taşıdığı esasını benimsemektedir.²⁷

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Marksistler kapitalist bir düzende proletarya ve burjuvaziden oluşan iki temel sınıfın bulunduğunu savlamaktadırlar. Marksistler kapitalist düzeninin toplumu proletarya ve burjuvaziden oluşan iki sınıfa böldüğü gibi söz konusu sınıfların birbirlerine karşı sürgit bir şekilde savaşım içerisine girecekleri görüşünü de savunmaktadırlar. Marksistler bu sınıfların birbirlerine karşı konumlanmalarının, bir başka deyişle birbirlerine karşı mücadeleciler bir konuma girmelerinin temel nedenini, kapitalizmin çelişkisinin oluşturduğunu, somut bir deyişle, sermaye ile emek arasındaki çelişkinin doğrudan bir yansıması olduğunu belirtmektedirler.²⁸

Komünist Manifestonun hazırlayıcısı olan Marx'ın, bütün toplumların tarihini, sınıf savaşımının tarihi olarak nitelendirmiştir. Marx, bu çalışmalarında, başlangıcından günümüze kadar bütün toplumların tarihinin sınıf savaşımı tarihi olduğunu, özgür insan ile köle, patrisyen ile plep, bey ile serf, lonca ustası ile kalfa, kısacası, ezen ile ezilenin, diğer deyişle, sömüren ve sömürülenin birbirleriyle sürekli karşı karşıya geldiklerini, kesintisiz veya sürgit bir şekilde kimi zaman örtük kimi zaman açık bir savaş halinde bulduklarını, her defasında ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşmesiyle ya da savaşan sınıfların birlikte harap olmalarıyla sonuçlanan bir savaş sürdürdüklerini belirtmektedirler.²⁹ Görüldüğü üzere Marx, toplumların tarihini sadece iki sınıf arasındaki çatışmanın tarihinden ibaret olarak nitelendirirken, sınıf kavramını en geniş anlamda almışlar ve sınıfların bütün hiyerarşik bölümlerini iki kategori içerisinde toplayacak şekilde basitleştirmişlerdir.³⁰

²⁷ Bkz. Kapani, s. 75-76.

²⁸ Mbengo, s. 16.

²⁹ Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 116-117.

³⁰ Nitekim Engels tarafından kaleme alınan Komünist İman Yemin Taslağında; eğirme ve dokuma sektöründe olduğu gibi herhangi bir çalışma dalının fabrika üretimine geçer geçmez büyük kapitalistlerin eline geçtiği, böylelikle işçilerin bağımsızlıklarının son kırıntılarını kaybettikleri, bu durumun yavaş yavaş hemen hemen tüm çalışma dallarının fabrika esasına göre işletilmesi durumuna yol açacağı, sonuç olarak, daha önce var olan orta sınıfın özellikle küçük usta zanaatçıların gittikçe daha çok yıkılmasının meydana geldiği, işçilerin daha önceki konumlarını tamamıyla değiştirdiği ve bütün öteki sınıfları yutan iki sınıfın ortaya

Marksistler iki kategoriye ayrılan sınıfın kapitalist üretim ilişkilerinin doğası yüzünden birbiriyle çatışmaya gireceği görüşünü benimsemektedirler. Nitekim Marx'a göre üretim araçlarını (fabrika, makine, yatırım sermayesi) kontrol eden veya üretim araçlarına sahip olan kapitalistler ile kapitalistler için hammaddeleri satılabilir mallara dönüştüren işçi sınıfı arasında sürgit bir çatışma³¹ bulunmaktadır.³² Marksistlere göre kapitalistler; üretimin artık değerini artırmak, bir başka deyişle, kârlarını katlamak için emek-gücü ücretini ve üretim maliyetini en aza indirmek doğrultusunda sürekli çaba harcarlar. Böylece elde ettikleri sermayeyi, diğer sermaye üreten piyasalara yatırırlar. Eğer bu durum denetim altına alınmazsa, kapitalist, sezgisel olarak sürgit bir şekilde emeği düzenlemeye uğraşır. Böylelikle üretim maliyetini düşürür ve piyasayı tekeli altına alarak rekabeti kaldırır ve tüketim piyasasında malın fiyatını artırır. Bu durum, kapitalistleri, sürekli olarak ürettikleri mal yelpazesi ve pazar paylarını artırmaya yönlendirir.³³

çıkışını; ilkinin, bütün ileri ülkelerde geçim araçlarının ve bu geçim araçlarını üreten araçların (makinelere, fabrikalara, atölyelere gibi) hemen hemen tek başlarına sahibi olan kapitalistler sınıfı olduğu, bunun burjuvalar sınıfı ya da burjuva olarak adlandırılacağını, ikincisinin, onlardan, karşılığında salt kendi geçim araçlarını almak için emeklerini birinci sınıfa, diğer deyişle, burjuvaziye satmak zorunda olan mülksüzler sınıfı olduğunu, bu emek alım satımına taraf olanların eşit olmadığı, üstünlüğün burjuvalarda bulunduğu, mülksüzlerin, burjuvalar tarafından konulan kötü koşullara boyun eğmek zorunda olduğu, burjuvalara bağımlı olan bu sınıfa proleterler sınıfı veya proletarya denileceği ifade edilmiştir. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 163.

³¹ Kapitalist düzende proletarya ve burjuvazinin birbirlerine karşı sürgit bir şekilde savaşım içerisinde bulunmaları, onların yapısının doğası dikkate alındığında şaşırtıcı değildir. Gerçekten de yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere burjuvazinin temel ekonomik özelliği, onun üretim araçlarına sahip olması ve ücretli emek-işgücünü sömürmesidir. Mbengo, s. 16.

³² Bundan da öte Marx, Avrupa'da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf savaşımını niteleyen ve amacı sınıf savaşımından ne kadar uzak görünürse görünsün her devrimci ayaklanmanın, devrimci işçi sınıfı zafere ulaşıncaya kadar başarısızlıkla sonuçlanmak zorunda olduğunu, her türlü toplumsal reformun, proleter devrim ile feodal karşı-devrimin bir dünya savaşı içinde silahlarla boy ölçüşecekleri ana kadar bir ütopya olarak kalacağını ifade etmektedir. K. Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar [Orijinali, Lohnarbeit und Capital, 1849, Value Price and Profit, 1898]. Fransızcasından (Travail salarié et capital-Salaire prix et profit, Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren Sevim Belli], Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2008, s. 26.

³³ Bkz. J. F. Sheley, Crime, Law, and Social Conflict in Criminology: A Contemporary Handbook, Editör, Joseph F. Sheley, Second Edition, Wadsworth Publishing Company, California 1995, s. 42-43.

II- MARKSİZMİN KAPİTALİST DÜZENDE ÜCRETE NASIL YAKLAŞILDIĞI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Marksist kuram açısından “sınıf” kavramı yanında bir başka anahtar kavram kapitalist düzendeki “ücret” kavramıdır. Nitekim Marksizm’in ana kurucusu Marx kapitalist düzendeki ücret kavramına büyük önem vererek ona Komünist Manifesto’da önemli bir yer vermiştir. Marx burjuvazinin, diğer deyişle sermayenin, hangi oranda geliyorsa, iş buldukları sürece yaşayan ve emekleri, sermayeyi artırdığı sürece iş bulan emekçiler sınıfının aynı oranda geliştiğini, emekçiler sınıfının, kendilerini parça parça satmak zorunda kaldıklarını, bu emekçilerin, diğer ticaret nesnelere gibi bir meta olduklarını ve bunun sonucu olarak da rekabetin bütün iniş çıkışlarına, pazarın bütün dalgalanmalarına açık olduklarını belirtmektedir.³⁴

Marx, sanayinin gelişmesiyle, proletaryanın, yalnızca sayıca artmakla kalmayacağını, daha büyük yığınlar halinde yoğunlaşacağını, gücünün büyüyeceğini ve bu gücü daha çok hissedeceğini belirtmektedir. Yazar, proletarya saflarındaki farklı çıkar ve yaşam koşullarının, makinenin tüm emek farklılıklarını silmesi ve hemen her yerde ücretleri aynı düşük düzeye indirmesi oranında giderek daha çok eşitleneceğini, burjuvalar arasındaki büyüyen rekabet ve bunun sonucu ortaya çıkan ticari bunalımların, işçi ücretlerini durmadan dalgalandıracaklarını ifade etmektedir. Yazar, makinelerdeki sonu gelmez iyileşmenin, durmadan daha hızlı gelişerek işçilerin geçim durumlarını giderek daha çok güvensiz yapacağını, tek tek işçiler ile tek tek burjuvalar arasındaki çatışmaların, giderek daha çok iki sınıf arasındaki çatışma niteliğini alacağını, bunun üzerine işçilerin burjuvalara karşı birlik ve/veya sendikalar oluşturmaya başlayacaklarını, ücretlerini korumak için bir araya geleceklerini, zaman zaman çıkan isyanlar için önceden hazırlık yapmak üzere kalıcı dernekler kuracaklarını, savaşımın, çeşitli yerlerde ayaklanma olarak patlak vereceğini savunmaktadır.³⁵

Marx, günümüze kadar gelen bütün toplum biçimlerinin ezen ve ezilen sınıfların karşıtlığına dayandığını, ancak bir sınıfı ezebilecek için ona hiç değilse kendi kölece varoluşunu sürdürebileceği belirli koşul-

³⁴ Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 123-124.

³⁵ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 126.

ların sağlanmasının gerekli olduğunu savunmaktadır. Yazar, küçük-burjuvanın, feodal mutlakiyetçiliğin boyunduruğu altında bir burjuva düzeyine yükselmesi gibi serflik döneminde serfin kendisini komün üyeliğine yükselttiğini, buna karşın, çağcıl emekçinin ise sanayinin ilerlemesiyle birlikte yükseleceği yerde gittikçe daha çok kendi sınıfının varoluş koşullarının altına düştüğünü, sadakaya muhtaç hale geldiğini, söz konusu muhtaçlığın, nüfustan ve servetten daha hızlı geliştiğini belirtmektedir. Yazar, burjuvazinin artık toplumda egemen sınıf olarak kalmak ve kendi sınıfının varoluş koşullarını topluma belirleyici yasa olarak dayatacak durumda olmadığına açıkça ortaya çıkacağını, onun, egemenliğini sürdüreceği durumda olmadığını, zira kölesine, köleliği çerçevesinde bir varoluş sağlayacak durumda olmadığını, çünkü kölesini, onun tarafından besleneceği yerde, kölenin burjuvaziyi beslemek zorunda kaldığı bir duruma düşürmeden edemeyeceğini, toplumun bu burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamayacağını, diğer deyişle, onun varoluşunun toplumla artık bağdaşmayacağını vurgulamaktadır.³⁶

Marx, kapitalist düzende ücretli emeğin ortalama fiyatının asgari ücret olduğunu, daha açık bir deyişle, emekçiyi bir emekçi olarak yaşatmak için zorunlu olan geçim araçları miktarı olduğunu, böylelikle ücretli emekçinin kendi emeği aracılığıyla mülk edindiği şeyin kendi yaşamını kıt-kanaat sürdürmeye ve yeniden üretmeye ancak yeteceğini ifade etmektedir.³⁷

³⁶ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 129-130.

³⁷ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 133. Nitekim Engels tarafından kaleme alınan Komünizmin İlkelerinde daha açık bir şekilde; emeğin herhangi başka bir meta gibi bir meta olduğu, fiyatın da herhangi bir başka metanın fiyatını belirleyen aynı yasalarca belirlendiğini, ikisi de aynı kapıya çıkan büyük sanayinin ya da serbest rekabetin egemenliği altındaki bir metanın fiyatının ortalama olarak her zaman o metanın üretim maliyetine eşit olduğunu belirtmektedir. Yazar, kapitalist düzende emeğin fiyatının da aynı şekilde emeğin maliyetine eşit olduğunu, emeğin üretim maliyetinin ise bütünüyle, işçinin, kendisini çalışabilir bir durumda tutmak ve işçi sınıfının yok olmasını önlemek için gereksindiği geçim araçları miktarından ibaret olduğunu ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle yazar, işçinin emeği karşılığında, bu amaç için gerekli olandan daha fazlasını almayacağını, emeğin fiyatı ya da ücretin geçim için gerekli en düşük miktar olacağını savunmaktadır. Yazar, işlerin kimi zaman iyi, kimi zaman ise kötü olmasına göre işçinin de iyi durumda daha fazla, kötü durumda ise daha az ücret alacağını, bu durumun fabrika sahibinin kendi metası karşılığında bir durumda daha fazla, öteki durumda az almasına benzetilebileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte yazar, fabrika sahibi nasıl ki işlerin iyi olduğu zaman ile

Marx, kapitalist düzeninin ücretli emek olmaksızın gerçekleşmeyeceğini³⁸ ve ücretin de iki yolla belirleneceğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, işçiler arasındaki rekabettir. Daha açık bir deyişle Marx, burjuva sınıfının varoluşunun ve egemenliğinin esas koşulunun, sermayenin oluşması ve çoğalması olduğunu, sermayenin koşulunu ücretli emeğin oluşturduğunu, ücretli emeğin bütünüyle emekçiler arasındaki rekabete dayanacağını belirtmektedir. Yazar, sanayinin istemsiz ve dirençsiz taşıyıcısını burjuvazinin oluşturduğunu, burjuvazinin ilerleyişinin emekçilerin rekabetten ileri gelen yalıtılmışlıklarından doğduğunu, bu yalıtılmışlıklar yerine, emekçilerin birlikteliklerinden ileri gelen devrimci birliğin kurulması gerektiğini, zira çağcıl sanayinin gelişmesinin, burjuvazinin ayaklarının altından üzerinde ürünleri ürettiği ve mülk edindiği temeli çekip alacağını, öyleyse burjuvazinin ürettiğinin her şeyden önce kendi mezar kazıcıları olduğunu, kendisinin devrilmesi ve proletaryanın zaferinin aynı ölçüde kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.³⁹

Marx, kapitalist düzende ücretin ikinci olarak, kapitalist ile işçi arasındaki açık "savaşım" (mücadele) aracılığıyla belirleneceğini, bu savaşımında galibin mutlaka kapitalist olacağını ifade etmektedir. Yazar, kapitalistin işçisiz, işçinin kapitalistsiz yaşayabileceğinden daha uzun yaşayabileceğini, kapitalistler arası birliğin alışılmış ve etkin olduğunu, ancak işçiler arası birliğin yasak ve üzücü sonuçlarla dolu olduğunu ifade etmektedir. Yazar, ayrıca, toprak sahibi ile kapitalistin gelirlerine sınai kârlar ekleyebileceklerini, buna karşın işçinin kendi sınai gelirine ne toprak getirimi ne de sermaye faizi ekleyebileceğini, işçiler arasındaki rekabetin işte bu yüzden o kadar büyük olduğunu, demek ki, sermaye, toprak mülkiyeti ve emeğin ayrılmasının yalnız işçi için zorunlu, öze yönelik ve zararlı bir ayrılma olduğunu, sermaye

kötü olduğu zaman arasında kendi metası için bu metanın üretim maliyetinden ne daha fazla ne daha az alıyorsa işçinin de ortalama olarak bu asgariden ne daha fazla ne de daha az alacağını, bütün çalışma dalları ne denli büyük sanayinin eline geçerse ücretlere ilişkin bu iktisadi yasanın da o denli sıkı uygulanacağını savunmaktadır. Bkz. Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 170-171.

³⁸ Daha doğru bir deyişle, Marx, sermayenin ücretli emeği ön varsayacağını, ücretli emeğin ise sermayeyi ön varsayacağını, birinin ötekini koşulu olduğunu, karşılıklı olarak birbirlerini yaratacaklarını ifade etmektedir. Bkz. Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 40.

³⁹ Marx ve Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s. 130.

ve toprak mülkiyetinin bu soyutlama sınırları içinde kalamayacaklarını, ancak işçi emeğinin bu soyutlamadan çıkamayacağını, öyleyse işçi için sermaye, toprak mülkiyeti ve emeğin ayrılmasının ölümcül olduğunu, ücret için en düşük ve en zorunlu oranın, işçinin çalışma sırasındaki geçimi ve bir aileyi besleyebilmek ve işçiler soyunun sönmemesi için “zorunlu artık” (excédent) olduğunu, olağan ücretin kapitalist düzenin temel kurucusu Adam Smith’in belirttiği üzere “yalın insanlık” (simple humanité) ile bir başka deyişle, bir hayvan yaşamı ile bağdaşabilen en düşük ücret olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰

Marx, Adam Smith’in görüşlerini analize devam ederek, Smith’in başlangıçta, emeğin tüm ürününün işçiye ait olduğunu, ancak aynı zamanda gerçeklikte işçiye düşen şeyin ürünün çok küçük ve sıkı sıkıya zorunlu olan bölümü olduğunu da belirttiğini, Smith’in bu savından işçinin insan olarak değil, işçi olarak var olması için; insanlığı sürdürmesi için değil, köle işçiler sınıfını sürdürmesi için zorunlu olan bölümü olduğunu ifade etmektedir.⁴¹ Bu çerçevede Marx, daima, kapitalist düzende ücretin en az seviyeye düşeceği görüşünü savunmaktadır.⁴²

Marx, ücretin, belirli bir emek-zamanı karşılığında ya da belirli bir işin yapılması karşılığında kapitalist tarafından ödenen para tutarı olduğunu, kapitalistin, bundan ötürü, para ile emeklerini satın alıyor görüldüğünü, onların da kapitaliste bu para karşılığında emeklerini satacaklarını, ancak, bunun yalnızca görünüşte olduğunu, zira gerçekte işçilerin para karşılığında kapitaliste sattıkları şeyin emek gücü olduğunu ifade etmektedir. Yazar, kapitalistin bu emek-gücünü, günlük, haftalık, aylık gibi yollarla satın alacağını, satın aldıktan sonra da işçileri baştan şart koşulan süre boyunca çalıştırarak söz konusu emek gücünü kullanacağını belirtmektedir. Düşünür, kapitalistin işçilerin emek gücünü satın aldığı bu parayla, örneğin iki mark karşılığında iki kilo şeker ya da belirli bir miktarda herhangi bir başka meta satın alabileceğini, iki kilo şekerin satın aldığı söz konusu iki markın iki kilo şekerin fiyatı olduğunu, emek gücünün on iki saatlik kullanımını satın aldığı bu iki markın on iki saatlik emeğin fiyatı olduğunu, demek ki emek gücünün bir meta olduğunu, şekerden ne eksik ne de fazla ol-

⁴⁰ K. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 88-89 ve dn. 1.

⁴¹ Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 94 ve dn. 8.

⁴² Fazla bilgi için bkz. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 94.

duğunu, birincisinin saatle ölçüleceğini, ikincisinin ise teraziyle ölçüleceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Marx, ücretin, genellikle emeğin fiyatı denilen emek-gücü fiyatına, ancak insan etinde, kanında saklı bulunan bu özgün metanın fiyatına verilen özel isim olduğunu ifade etmektedir.⁴³

Marx, ücretli işçinin emek-gücünü, sermayeye, yaşamak için sattığını, ancak, emek-gücünün ortaya konmasının, kısacası emeğin, işçinin yaşam etkinliği, bir başka deyişle, yaşamını ortaya koyma tarzı olduğunu, işte işçinin gerekli geçim araçlarını sağlamak için bir başkasına sattığının, bu yaşam etkinliği olduğunu, böylelikle, yaşam etkinliğinin kendisi için bir var olabilme aracından başka bir şey olmadığını belirtmektedir. Yazar, işçinin yaşamak için çalışacağını, onun için çalışmanın, yaşamının bir parçası değil, hayatının feda edilmesi olduğunu, işçinin bir başkasına devrettiğinin meta olduğunu, bundan ötürü de kendi faaliyetinin ürününün de bu faaliyetin amacı olmadığını, kendisi için ürettiği şeyin, dokuduğu ipek, madenden çıkardığı altın, yaptığı saray olmadığını, sadece ücret olduğunu, ipek, altın ve sarayın onun gözünde belirli bir miktar geçim aracına, belki de pamuklu bir fanila, bir miktar bakır para ve bir bodrum katına indirgeneceğini ifade etmektedir. Marx, işçinin şu ya da bu işverene değil, kapitalist sınıfa ait olduğunu ve dahası kendisini satmak, bir başka deyişle, burjuva sınıfı içerisinde bir alıcı bulmanın ona düşeceğini belirtmektedir.⁴⁴

Marx, emek-gücünün üretim maliyetinin işçiyi işçi olarak tutmak ve onu işçi durumuna getirmek için gerekli olan gider olduğunu, bu yüzden, herhangi bir işin gerektirdiği eğitim süresi ne denli kısa olursa, işçinin üretim maliyetinin o denli az ve emeğinin fiyatının, kısacası ücretinin o denli düşük olacağını, çıraklık döneminin hemen hiç gerekli olmadığını, işçinin kabaca maddi varlığının yeterli olduğu sanayi dallarında, işçinin üretimi için gerekli giderlerin, hemen hemen yalnızca kendisini yaşatmak ve çalışabilir bir durumda tutmak için gerekli metallerden ibaret olduğunu, bunun için emeğin fiyatının, gerekli geçim araçlarının fiyatı ile belirleneceğini ifade etmektedir.⁴⁵

⁴³ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 27.

⁴⁴ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 29- 30.

⁴⁵ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 35-36. Marx'ın bu görüşü Engels tarafından da desteklenmektedir. Engels, emek-gücünün değerini zorunlu geçim araçlarının değerine indiren yasayla, emek-gücünün ortalama fiyatının,

Marx, genel olarak ücretin yalnızca karşılığında elde edilecek metalar miktarı ile belirlenmediğini, onun çeşitli ilişkileri içerdiğini, bunlardan ilkinin, emeğin para fiyatı, teknik bir deyişle, “yazılı” (nominal) ücret ile reel ücret, bir başka deyişle, ücret karşılığında fiilen verilen metaların tutarının birbiriyle çakışmayacağını, dolayısıyla ücretin yükselmesinden ya da düşmesinden söz edildiği zaman yalnızca emeğin para veya yazılı fiyatının düşünülmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Yazar, ne yazılı ücret, bir başka deyişle, karşılığında işçinin kendisini kapitaliste sattığı para tutarının, ne de işçinin bu para ile satın alabildiği metaların tutarının ücretlerin içerdiği ilişkilerin tümünü kapsamayacağını, ücretin her şeyden önce kapitalistin kazancı ile kapitalistin kârı ile olan ilişkisiyle de belirleneceğini, kısacası karşılaştırmalı görelî ücret olacağını belirtmektedir.⁴⁶

Marx, ücret ve kârın birbiriyle ters orantılı olduğunu, emeğin payının, daha açık deyişle, ücretin düştüğü ölçüde sermayenin payının, kısacası, kârın yükseleceğini ve “bunun tersinin de geçerli” (vice versa) olduğunu, daha açık bir deyişle, ücret yükseldikçe kârın düşeceğini belirtmektedir.⁴⁷

Marx, Buret’in düşüncelerine de katılarak, burjuva toplumundaki ekonomi politiğin, emeği soyut biçimde bir şey olarak düşündüğünü, daha açık bir deyişle, emeği bir meta olarak algılayarak, eğer fiyatı yükselmişse bunun metanın çok talep edilmiş olmasından, eğer tersine, fiyatı düşükse bunun da çok arz edilmiş olmasından kaynaklandığı şeklinde algıladığını, ayrıca söz konusu politiğin, meta olarak emeğin fiyatı gittikçe düşmesini gerektirerek ya kapitalistler ile işçiler arasındaki ya da işçiler arasındaki rekabetin bunu zorunlu kıldığını belirtmektedir.⁴⁸

kural olarak, o geçim araçlarının asgarisine indiren yasanın işçiler üzerinde hükümünü yerine getireceğini, otomatik bir makinenin dayanılmaz gücüyle, onları dişlileri arasında ezeceğini ifade etmektedir. Bkz. Engels, F. İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu [Orijinali, Die Lage der arbeitenden Klasse in England, 1845) İngilizcesinden (The Condition of The Working-Class in England, Marx-Engels, Collected Works, vol.4, Progress Publishers, Moscow, 1975, s. 295-596) Türkçeye çeviren Yurdakul Fincancı], İkinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2010, s. 37.

⁴⁶ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 42-43.

⁴⁷ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 45, 50.

⁴⁸ Bkz. E. Buret, De la misere des classes laborieuses en Angleterre et en France 1. Cilt, Paris 1840, s. 42-43’den nak., Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 101-102.

Marx, sonuç olarak ister salt bir ülkenin, isterse bütün dünya pazarının kapitalist, bir başka deyişle, burjuva sınıfı olsun, üretimin net kârını aralarında ne kadar üleşirlerse üleşsinler, bu net kârın toplam tutarının sürgit olarak bütünsel şekilde doğrudan emeğin birikmiş emeği artırmış olduğu miktardan ibaret olduğunu, bu toplam miktarın, emeğin sermayeyi artırdığı oranda, bir başka deyişle, kârın ücrette kıyasla yükseldiği oranda artacağını, sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkinin sınırları içinde kalınsa bile sermayenin çıkarları ile ücretli emeğin çıkarlarının birbirine taban tabana karşıt olduklarını ifade etmektedir.⁴⁹

Marx, ücretli emek için en elverişli koşulun, üretken sermayenin olanaklı olduğu kadar hızlı büyümesi olduğunu söylemenin; işçi sınıfı ne denli çabuk çoğalır ve kendisine düşman olan gücü, kendisine ait olmayıp kendisine egemen olan zenginliği ne denli çabuk genişletirse, burjuvazinin kendisini kuyruğuna takıp peşinden sürüklemesine yarayan altın zincirleri kendi eliyle yapmaktan hoşnut olarak burjuva zenginliğini artırmak, sermayenin gücünü genişletmek üzere yeniden çalışma koşullarının da o denli elverişli olacağını belirtmektedir.⁵⁰ Düşünür, ticari dönemlerin dalgalanmalarının sınırları içerisinde bir metanın fiyatının, zorunlu olarak, o metanın üretim maliyeti düzeyine gelmesinin bir yasa oluşturduğunu da ifade etmektedir.⁵¹

Marx, işbölümü arttığı ölçüde işin yalınlaşacağını, işçinin özel ustalığının değerini yitireceğini, işçinin, yoğun bedensel ve zihinsel yetenekler kullanmak zorunda kalmayan, yalın, tekdüze bir üretken güce dönüşeceğini, onun işinin, herkesin becerebileceği bir iş olacağını, bu yüzden rakiplerin her taraftan işçi üzerinde baskı yapacaklarını ve ayrıca iş ne denli basit ve öğrenilmesi kolaysa, işe alışmak için gerekli olan üretim maliyetinin ve ücretlerin de o denli düşeceğini, çünkü ücretin, bütün öteki metaların fiyatları gibi kendi üretim maliyetiyle belirleneceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yazar, çalışma yaşamının doyurucu, bir başka deyişle, zevk verici olmaktan uzaklaştıkça işe karşı isteksizliğin de artacağını, bu durumun rekabetin artmasına ve ücretin azalmasına yol açacağını belirtmektedir. Yazar, işçinin ister

⁴⁹ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 46.

⁵⁰ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 47.

⁵¹ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 47, 50.

daha uzun saatler çalışarak isterse bir saatte daha fazla üreterek olsun, daha çok çalışarak aldığı ücretinin miktarını aynı tutmaya çalışacağını, dolayısıyla, yoksulluğun itkisinin işbölümünün yıkıcı etkilerini daha da artıracığını belirtmektedir. Marx, bunun sonucunda işçinin daha çok çalıştıkça daha az ücret alacağını ve iş arkadaşlarıyla olan salt bu rekabet yüzünden, iş arkadaşlarını da kendisinininki kadar kötü koşullarla kendilerini satan birer rakip haline getireceğini, bundan ötürü son tahlilde, işçi sınıfının bir üyesi olarak işçiyle rekabet edeceğini belirtmektedir.⁵²

Marx, kapitalist bir düzendeki ekonomi politığın, işsiz işçi, bir başka deyişle, emek adamını, o emek ilişkileri küresi dışında bulunduğu ölçüde tanımayacağını, namussuz, dolandırıcı, dilenci, açlıktan ölen, sefalet çeken, suç işleyen işsiz emekçinin onun için değil, ancak sadece başka gözler için, daha açık bir deyişle, doktor, yargıç, mezar kazıcı ve dilenciler kâhyasının gözleri için var olan figürler olduklarını, onun yurtluğu dışındaki hayaletleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Marx, kapitalist için işçinin gereksinimlerinin işçiye çalışma süresince yaşatmak ve sadece işçiler soyunun sönmesini engelleyecek biçimde yaşatma gereksiniminden başka bir şey olmadığını, öyleyse ücretin başka herhangi bir üretken aletin bakımı, çalışma durumunda tutulması ile sermayenin kendisini faizleriyle birlikte yeniden üretmek için gereksinme duyduğu sermaye tüketimi ile dönmelerini sağlamak için çarkların yağlanması ile bütünüyle özdeş olduğunu, öyleyse ücretin sermaye ve kapitalistin zorunlu harcamaları arasına gireceğini ve bu zorunluluğun sınırlarını aşmaması gerektiğini ifade etmektedir. Marx ayrıca, üretimin insanı yalnızca meta, insan metası, bir başka deyişle, meta olarak belirlenmiş insan olarak yaratmakla kalmayacağını, fizik bakımından olduğu kadar entelektüel bakımdan da insanlıktan uzaklaştırılmış bir varlık olarak da üreteceğini belirtmiştir.⁵³

Marx, “refahı” (gönenci) artan bir toplumda, sadece en zenginlerin para faizi ile geçinebileceklerini, bütün öbürlerinin, sermayelerini ya bir girişime yatırmak ya da ticarete bağlamak zorunda olduklarını, bunun sonucunda, yukarıda belirtildiği üzere, sermayedarlar arasındaki rekabetin artarak sermayelerin birikiminin daha büyük olacağını, bü-

⁵² Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 52.

⁵³ K. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 155.

yük kapitalistlerin küçükleri yıkıma uğratarak eski kapitalistlerin bir bölümünün işçiler sınıfına düşeceğini de ifade etmiştir. Yazar, işçiler sınıfının bu katılma sonucunda bir bölümü bakımından yeni bir ücret indirimine uğrayacağını ve birkaç büyük kapitaliste daha da büyük bir bağımlılık içerisine düşeceğini, kapitalistler sayısındaki azalma sonucu, artık iş bulmadaki rekabetlerinin hemen hemen hiç kalmadığını ve işçiler sayısındaki artma sonucunda da işçiler arasındaki rekabetin o kadar büyük, doğaya o kadar aykırı ve o kadar zorlu bir duruma geleceğini belirtmektedir. Marx, öyleyse işçi sınıfının bir bölümünün, orta kapitalistlerin bir kısmının işçi sınıfı içerisine düşmesi kadar zorunlu bir biçimde dilencilik ve açlık durumuna düşeceğini, işçi için en elverişli olan gönenç toplumu durumunda bile zorunlu sonucun, aşırı çalışma ve zamansız ölüm, makine düzeyine, kendi karşısında tehlikeli bir biçimde biriken sermayenin kölesi düzeyine düşürülme, rekabetin yeniden canlanması, işçilerden bir bölümünün açlıktan ölmesi ya da dilencilik olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴

Marx, kapitalist düzendeki ücret yükselişinin işçide kapitalistin zenginleşme susuzluğunu uyandıracak ancak onun bu susuzluğunu sadece kafasını ve gövdesini kurban ederek karşılayabileceğini, ücret yükselişinin sermaye birikimini ön gerektirir kıldığını ve ona yol açacağını, böylelikle onun emek ürünü ile işçiyi birbirine gitgide daha yabancı bir biçimde karşı karşıya getireceğini belirtmektedir. Filozof, işbölümünün işçinin darlık ve bağımlılığını gittikçe nasıl artırırca tıpkı onun gibi yalnızca insanların değil ancak makinelerin bile rekabete yol açacağını, işçi makine düzeyine düşmüş bulunduğu için makinenin ona karşı çıkabileceğini ve onunla rekabete girişebileceğini, son olarak sermaye birikiminin sanayiye, dolayısıyla işçilerin sayısını artırdığı için aynı nicelikte sanayinin, bu birikim sonucu, aşırı üretimi dönüştürme ve sonunda ya işçilerin büyük bir kısmını ekmeklerinden yoksun bırakma ya da ücretlerini en sefil asgariye indirme sonucunu veren daha büyük nicelikte bir yapıtı üreteceğini ifade etmektedir.⁵⁵

Marx'ın bu açıklamalarından anlaşıldığına göre işçilerin ücret yoluyla oluşan bu sefil durumunun ana sorumlusu kapitalist dizgedir. Marx'ın bu görüşü, bilimsel sosyalizmin diğer bir kurucusu ve Marx'ın

⁵⁴ K. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 92.

⁵⁵ K. Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 92-93.

yakın arkadaşı Engels tarafından da paylaşılmaktadır. Engels, işçilerin sefil durumunun nedeninin ufak-tefek yakınma konularında değil, ancak kapitalist dizgenin kendisinde aranması gerektiğini belirtmektedir. Düşünür, ücretli işçinin emek gücünü, belirli bir gündelik karşılığı kapitaliste satacağını, bu gündeliğin karşılığı olan değeri, birkaç saatlik bir çalışmayla üretmiş olduğunu, ancak sözleşmeye göre işgününü tamamlamak için daha bir dizi saat çalışmak zorunda olduğunu, bu ek artı-emek saatlerinde ürettiği değer, kapitaliste hiçbir maliyeti olmasa da onun cebine giren artı-değer olduğunu belirtmektedir.⁵⁶

Marx, kapitalist düzenin gelişme çizgisinin ücretleri daha da düşürmek için almaşık yollar yaratacağını belirtmektedir. Düşünür, makinelerin, usta işçilerin yerine usta olmayan işçileri, erkeklerin yerine kadınları, yetişkinlerin yerine çocukları koyacağını, ayrıca, yeni uygulandıkları yerlerde kol işçilerini yığınlar halinde sokaklara dökerek ve makinelerin geliştirildikleri, yetkinleştirildikleri ve yerlerine daha üretken makinelerin konulduğu yerlerde ise işçileri daha küçük yığınlar halinde işlerinden ederek aynı sonuçları yaratacağını, bu durumun sanayi savaşımına yol açacağını, bu savaşta çarpışmaların işçi sınıfının askere alınmasından çok terhis edilmesiyle kazanılacağını, generalleri oluşturan kapitalistlerin, kim daha çok sanayi erine yol yol verecek diye aralarında yarışacaklarını ifade etmektedir.⁵⁷

Marx, kapitalist bir düzende ücretlerin sürgit bir şekilde düşeceği konusundaki savını özetleyerek, üretken sermaye ne denli büyürse işbölümü ve makine kullanımının da o denli genişleyeceğini, ayrıca bu durumun işçiler arasındaki rekabeti de o denli genişleteceğini ve ücretleri de o denli kısacağını ifade etmektedir. Yazar, sermayenin yalnızca emekle yaşamayacağını, onun, hem seçkin, hem de barbar bir efendi olarak, kölelerinin cesetlerini, bu bunalımlar sırasında can vermiş işçi kurbanlarının tümünü kendisiyle birlikte mezara sürükleyeceğini, eğer sermaye hızla büyürse işçiler arasındaki rekabetin bununla kıyaslanamayacak bir hızla büyüyeceğini, bir başka deyişle, işçi sınıfının geçim araçlarının buna oranla çok daha hızla azalacağını, ama bununla birlikte, sermayenin hızla büyümesinin ücretli emek için en elverişli koşul olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸

⁵⁶ Engels, F. İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 29.

⁵⁷ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 52-53.

⁵⁸ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 54-55.

Buraya kadar Marx'ın ücret konusunda yaptığı açıklamaların basit, sade ve berrak bir nitelik taşıdığı görülmüştür. Bunun gibi düşünürün asgari ücret konusundaki görüşleri de oldukça basit, yalın ve açık bir nitelik taşımaktadır. Gerçekten de Marx, yukarıda belirtildiği üzere, imalatçının üretim maliyetini ve buna göre ürünlerin fiyatını hesaplarken iş aletlerinin aşınma ve yıpranmasını da hesaba alacağını, örneğin bir makine kendisine 1000 marka mal olmuş ve 10 yılın sonunda bütünüyle yıpranmış olursa on yılın sonunda iyice eskimiş olan makinesinin yerine bir yenisini koyabilmek için ürettiği metaların fiyatına 100 mark ekleyeceğini ifade etmektedir. Marx, bunun gibi işçilerin yıpranmasının da tıpkı makinenin yıpranması gibi hesaba alınacağını, kapitalist için basit emek gücünün maliyetinin, işçinin varoluş ve üreme giderlerinin toplamı olduğunu, bu varoluş ve üreme giderlerinin fiyatının ücreti oluşturduğunu, bu şekilde belirlenmiş ücrete *asgari ücret* denileceğini ifade etmektedir. Düşünür, söz konusu asgari ücretin metaların fiyatının genel olarak üretim maliyeti tarafından belirlenmesi gibi tek tek bireyler için değil ancak "insan" (species) için geçerli olduğunu, tek tek işçilerin, işçilerin milyonlarcasının var olabilmek ve kendilerini üretebilmek için yeterli ücret alamayacağını, ancak tüm işçi sınıfının ücretinin kendi dalgalanmaları içerisinde bu asgaride eşitleneceğini belirtmektedir.⁵⁹

Marx, işçinin aldığı gündelik ücretin, onun makinesinin, bedeninin sahibine getirdiği kâr olduğunu, makinenin yıpranmasının yerini doldurmak için gerekli olan tutarın veya bununla özdeş olan yaşlı, yıpranmış işçilerin yerine yenisini koymak için gerekli olan tutarın da bunun içinde olduğunu, örneğin, pazar günü tatilinin kaldırılmasının işçi için tam bir kayıp olacağını asgari ücrette içkin olduğunu, bu durumda işçinin ücretini çok daha güç koşullar altında kazanmasının gerekir olduğunu, işte pazar tatiline karşı kükreyen iyi yürekli! kapitalistlerin istediklerinin de bu olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

Marx, her ne kadar asgari ücretin ortalama olarak en vazgeçilmez geçim araçlarının fiyatı ile belirlense de çeşitli unsurlar nedeniyle farklılaşabileceğini savlamaktadır. Bu bağlamda yazar, ilk olarak "asgari" kavramının çeşitli ülkelerde başka anlamlara gelebileceğini, örneğin

⁵⁹ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 36.

⁶⁰ K. Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 66.

İrlanda'da büyük önem verilen patatese başka ülkelerde böyle bir değer verilmeyebileceğini ifade etmektedir. Marx, ikinci olarak sorunun yalnızca az önce bahsedilen husustan oluşmadığını, söz konusu kavramın bizzat tarihsel bir harekete sahip olduğunu ve en düşük mutlak düzeye doğru giderek alçalacağını ifade etmektedir. Yazar bu konuda "brendi" (konyak) örneğini de vererek, bunun önce damıtılmış sudan, sonra tahıldan daha sonra da snaps'tan⁶¹ yapıldığını ifade etmektedir.⁶²

Marx, asgari ücretin gerçek en düşük düzeyine inişini sağlayan çeşitli faktörlerin bulunduğunu da savlamaktadır. Düşünür bunlardan ilkinin; üretimde makine kullanımında genel gelişme, işbölümü, yerel engellerden kurtulmuş olan ve hareket edebilen işçilerin kendi aralarındaki rekabetin oluşturduğunu belirtmektedir. Marx, ikinci olarak, vergi ve devlet harcamalarının artmasının da asgari ücreti en düşük noktaya doğru taşıyacağını ifade etmektedir. Filozof, bir verginin kaldırılmasının işçiye hiçbir yarar sağlamayacağını, ancak, her yeni verginin işçi için asgari ücret henüz olanaklı olan son ifadesine varmamış olduğu sürece zararlı olduğunu ve bunun burjuva ticaretine ket vuran ve onu güçleştiren her şey için de geçerli olduğunu ifade etmektedir. Yazar, vergilerin artmasının, küçük köylü, küçük burjuva ve zanaatçıların yıkımı olacağını belirtmektedir. Marx, kurtuluş savaşı sonrası durumun da bu konuda bir başka örneği oluşturduğunu, bu durumda, ürünlerin ucuzlamasını ve yerine konacak ürünlerin üretiminin hızla artışını sağlayan sanayinin ilerlemesinin asgari ücreti en düşük noktaya taşıyacağını belirtmektedir. Marx, üçüncü olarak, asgari ücretin farklı ülkelerde eşitlenme eğilimini taşıyacağını ifade etmektedir. Filozof, dördüncü olarak, ücret bir kez düştü mü ardından yeniden yükselse de hiçbir zaman daha önceki düzeyine çıkamayacağını belirtmektedir. Yazar, bir ülkenin gelişmesi sırasında ücretlerde ikili bir düşüş olacağını, bunlardan ilkinin, genel zenginliğe oranla görece olarak, ikincisinin ise işçinin "mübadele" (değişim) yoluyla aldığı meta miktarının her gün azalmasından dolayı mutlak olduğunu belirtmektedir. Marx, son olarak, geniş-ölçekli sanayinin gelişmesiyle zamanın giderek metaların değerinin ölçüsü, böylelikle ücretin de ölçüsü haline geleceğini, aynı zamanda emek-metasının üretiminin her

⁶¹ Patatesten yapılan bir içki.

⁶² Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 66.

gün daha ucuz hale geleceğini ve uygarlığın gelişmesi süresince, giderek her gün daha az çalışma süresine mal olacağını ifade etmektedir. Yazar, köylünün boş zamanı olduğunu, henüz ek olarak bir şey kazanabileceğini, ama “imalathane” (manüfaktür) değil, büyük sanayinin bu ataerkil durumu ortadan kaldıracağını, işçinin yaşamının, varoluşunun her anının, böylelikle giderek daha fazla bir pazarlık konusu olacağını savlamaktadır.⁶³

Marx, kârların asgarisini belirleyecek bir kanunun bulunmadığını, onların düşüşlerindeki son sınırın ne olacağını saptayamayacağını zira ücretlerin asgarisini saptayabileceğimiz halde azamisini saptayamayacağımızı ancak emek-gücünün sınırları belirli olduğunda kârların azamisinin ücretlerin fiziksel asgarisine tekabül edeceğini ve ücretleri belli olduğunda kârların azamisinin işgücünün fiziksel gücünün dayanabileceği sınıra kadar uzatılmasına karşılık geleceğini ve ücretler belirli olduğunda kârların azamisinin, işgününün, işçinin fiziksel gücünün dayanabileceği sınıra kadar uzatılmasına tekabül edeceğini ifade etmektedir. Marx, kârın azamisinin, ücretin fiziksel asgarisi ve işgücünün fiziksel azamisi ile sınırlı olduğunu, azami karar oranının bu iki sınırı arasında, değişebilen sınırsız bir ıskala yer alacağını, kâr oranının fiili ölçüsünün, sermaye ile emek arasındaki kesintisiz savaşım tarafından belirleneceğini, kapitalistin durmadan ücretleri fiziksel asgarie düşürmeye ve işgünü fiziksel azamiye çıkarmaya çabalayacağını, oysa işçinin sürekli olarak karşıt yönde bir baskı yapacağını, böylece sorunun, savaşım veren tarafların karşılıklı güçler dengesine indirgeneceğini ifade etmektedir.⁶⁴

Marx, “çağcıl” (modern) sanayinin gelişmesinin, dengeyi her geçen gün biraz daha işçinin aleyhine, buna karşın, kapitalistin lehine değiştirmek zorunda olduğunu ve bundan dolayı kapitalist üretimin genel eğiliminin, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltmek değil, düşürmek ya da emek değerini az çok en alt sınırına indirmek olduğunu göstermeye yeteceğini, ancak bu düzende şeylerin eğilimi böyledir diye işçi sınıfının sermayenin gasplarına karşı direnişten ve durumlarını geçici olarak iyileştirmek için ortaya çıkan fırsatları en iyi biçimde değerlendirme girişimlerinden vazgeçmemesi gerektiğini belirtmekte-

⁶³ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 66-67.

⁶⁴ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 138.

dir. Yazar, eğer işçi sınıfı aksi bir tutum takınırsa, ezilmiş, artık hiçbir umudu kalmamış, ömür boyu açlık çeken yaratıklar yığınından başka bir şey olmamak durumuna düşeceğini savunmaktadır. Düşünür, işçilerin, ücret düzeyini koruyabilmek için giriştikleri mücadelenin tüm ücretlilik dizgesine ayrılmazcasına bağlı olduğunu, her 100 durumdan 99'unda ücretleri yükseltme yolundaki çabalarının belirli emek değerini koruma yolundaki çabalarından ibaret olduğunu ve kendi fiyatları konusunda kapitalistlerle tartışmak zorunluluğunun, kendilerini meta olarak satmak zorunda oluşlarının doğasında bulunduğunu vurgulamaktadır. Yazar, eğer işçi sınıfı sermaye ile olan günlük çatışmasında gerileyecek olsaydı, daha büyük çapta şu ya da bu harekete girişme olanağından kendi kendisini bütünüyle yoksun bırakacağını ifade etmektedir.⁶⁵

Marx, ücret oranında genel bir yükselmenin genel kâr oranında bir düşüşe yol açacağını, ancak genel anlamda meta fiyatlarını etkilemeyeceğini, kapitalist üretimin genel eğiliminin, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltmek değil, düşürmek yönünde olduğunu, sendikaların, sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak yararlı iş göreceklere, güçlerini pek yerinde olmayan bir biçimde kullandıkları zaman kısmen hedeflerini gözden çıkaracaklarını, bununla eşanlı olarak mevcut düzeni değiştirmeye çalışacakları ve örgütlü güçlerini, işçi sınıfının kesin kurtuluşu, bir başka deyişle, ücretlilik dizgesinin kesin olarak kaldırılması için bir araç olarak kullanmaya çalışacakları yerde, düzenin sonuçlarına karşı gerilla savaşı ile yetindikleri anda da hedeflerini büsbütün yitireceklerini savlamaktadır.⁶⁶

III- MARKSİZM'İN KAPİTALİST DÜZENDEKİ ÜCRET KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜNÜN İRDELENMESİ

Marksizm'in özellikle bilimsel sosyalizmin ana kurucusu Marx'ın kapitalist düzende işçiye verilen ücretin doğal olarak sefalet ücreti olduğu hakkındaki savı **önemli ölçüde** doğrudur. Bu doğruluktaki en önemli pay, Marx'ın, kapitalizmin kurucu iktisatçılarının görüşlerini analiz ederek sonuç çıkarmasıdır. Nitekim liberal veya kapitalist iktisadın kurucusu olan Adam Smith ile söz konusu iktisadı zirveye taşı-

⁶⁵ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 141.

⁶⁶ Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar, s. 142.

yan David Ricardo kapitalist bir düzende ücretin en az, örtük bir deyişle, sefalet ücreti olması yönünde eğilim taşıdığını savlamaktadırlar. Şimdi bu yazarların görüşlerini sırasıyla incelemek yerinde olacaktır.

Adam Smith, kapitalist düzende ortalama emek ücretlerinin, çoğunlukla her yerde çıkar uyumsuzluğu içerisinde bulunan iki taraf arasında yapılan bir sözleşmeye dayanacağını, işçilerin elden geldiğince çok almak isteyeceklerini, patronların ise elden geldiğince az vermek isteyeceklerini, bunlardan birincisinin emek ücretlerini artırmak, ikincilerin ise bunu indirmek için kendi aralarında birleşmeye yatkın olduklarını, ancak patron ile işçi arasındaki uyumsuzlukta hangisinin üstün çıkıp koşullarını ötekine ister istemez kabul ettireceğini önceden kestirebilmenin güç olmadığını, zira patronların sayıca az olduğu için aralarında çok kolaylıkla birleşebilmelerinin olanaklı olduğunu, ayrıca, yasaların patronların bir araya gelebilmesine izin verdiğini veya en azından onların birleşmelerini yasak etmediğini, buna karşın işçilerin birleşmesini yasak ettiğini belirtmektedir. Daha açık bir deyişle Smith, 18. yüzyıl Birleşik Krallığında işçinin ücretini indirmeye karşın bir yasama işlemi, kısacası bir kanun bulunmamasına karşın, emeğin bedelini yükseltmek isteyen kişilere karşı uygulanmak üzere pek çok sayıda kanunun bulunduğunu, öte yandan patron ile işçi arasındaki çatışmalarda patronların çok daha uzun boylu dayanabileceği, somut bir deyişle, bir toprak sahibi, bir çiftçi, bir sanayici ya da tacirin tek bir işçi tutmasa bile önceden edinmiş olduğu mal mevcuduyla genel olarak bir veya iki yıl yaşayabilir olmasına karşın, işçilerin çoğunun bir hafta işsiz kalamayacağını, bir ay işsiz geçinebilenin pek az, bütün bir yıl işsiz yaşayabilenin ise olanaksız gibi olduğunu, eninde sonunda işçi için patron ne kadar gerekli ise patron için de işçinin o derece gerekli olduğunu, ancak bu gereğin patron açısından o kadar acil veya ivedi olmadığını belirtmektedir.⁶⁷

Smith, işçilerle olan savaşımalarında patronlar genel olarak üstün konumda bulunsalar da hatırı sayılır belirli bir süre için hatta en solda sıfır bir emek çeşidinde bile ortalama ücretlerin daha aşağıya inemeyeceği bir eşişin bulunduğunu, bir insanın hep işi ile ömür sürmesinin, bir başka deyişle, ücretinin hiç değilse geçimine yetmesi gerektiğini,

⁶⁷ A. Smith, Milletlerin Zenginliği, (Özgün ismi The Wealth of Nations' dan çeviren; Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 72.

hatta çoğu durumlarda ücretin bundan biraz daha fazla olması gerektiğini, aksi takdirde işçinin eş ve çocuklarına bakmasının olanaksız olacağını, söz konusu eşikten daha az ücret olan işçilerin soyu ve soyunun birinci kuşaktan öteye geçemeyeceğini belirtmektedir.⁶⁸

Smith, ücretle geçinen kimselere karşı olan talebin her ülkenin geliri ve mal mevcudunun çoğalması ile mutlaka artacağını, bunlar olmadan artmasının olanaklı olmadığını, gelirin ve mal mevcudunun artmasının ulusal zenginliğin artması anlamını taşıyacağını, emek ücretlerinin yükselmesine meydan veren hususun, ulusal zenginliğin belirli bir zamandaki büyüklüğünün değil, sürekli artışı olduğunu, bunun sonucu olarak emek ücretlerinin en zengin ülkelerde değil, en çok gelişme gösteren veya en çabuk zenginleşmekte olan ülkelerde en yüksek olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹

Smith, ücret ödemek için ülke halkının geliri ve mal mevcudunun, kısacası ulusal zenginliğinin azaldığı bir ülkede tüm işkollarında her yıl hizmetçilere ve işçilere karşı olan talebin bir önceki yıldan az olacağını, daha yüksek sınıflarda yetişmiş olanlardan çoğunun, kendi mesleklerinde iş bulamayacaklarından bunu memnuniyetle en aşağı tabakalarda arayacaklarını belirtmektedir. Filozof, en aşağı sınıfın, kendi işçilerinden başka, bir de bütün öteki tabakalardan akın edenlerle dolup taşacağı için bu sınıftaki iş rekabetinin yoğun bir şekilde artacağını, böylelikle ücretlerin, işçinin en düşkün, en yoksul yaşayış seviyesine ineceğini, birçok insanın bu çetin koşullar içinde bile iş bulamayacaklarını, ya açlıktan ölecek duruma gelecek veya dilenerek veya kötülüklerin en dehşetlisini yapmaya sürüklenerek geçim yolu arayacaklarını savlamaktadır. Yazar, yokluk, açlık ve ölümün çok geçmeden bu sınıf içerisinde hüküm süreceğini, oradan yukarı tabakalara doğru yayılacağını, bu durumun, ta ki halk sayısı ülkede ötekilerini yok eden bela veya musibetten kurtulup arta kalabilen gelir ve mal mevcuduyla kolayca beslenebilecek kadar azalacağı noktaya kadar süreceğini ifade etmektedir.⁷⁰

Smith, hiç bir yerde emek fiyatının tam olarak kestirilemeyeceğini, çünkü çoğu kez, aynı yerde aynı çeşit emek için yalnızca işçilerin de-

⁶⁸ Smith, s. 75.

⁶⁹ Smith, s. 75-76.

⁷⁰ Smith, s. 79-80.

ğışık yeteneklerine göre değil, patronun yumuşaklığı veya sertliğine göre de türlü bedeller ödeneceğini, ücretlerin kanunla düzene konulmadığı yerde, belirleme savında bulunabileceğimiz ücretin en alışılmış olan ücret olduğunu, çoğunlukla yeltenmiş olmakla birlikte, kanunun ücretleri hiçbir zaman elverişli biçimde yoluna koyamadığının tecrübe ile görülmüş olduğunu ifade etmektedir.⁷¹

Smith, emeğin bolca ödüllendirilmesinin, artan zenginliğin bir sonucu olduğu gibi nüfus artışının da nedeni olduğunu, bu yüzden sıızlanmanın, halktaki en büyük gönencin kaçınılmaz sonucu ve nedeninden yakınmak olduğunu, büyük halk topluluğunu oluşturan yoksul işçilerin durumunun, gerçekte, topluluğun zenginlik bakımından dört başı mamur iken değil, fazla servet edinmek üzere ilerlemekte bulunduğu gelişir halde en mutlu ve rahat olduğunu, duraklayan durumda hallerinin sıkıntı içinde, geriye giden durumda ise sefil olduğunu belirtmektedir. Yazar, gelişen durumun, gerçekte, toplumun çeşitli tabakalarının hepsi için yüz güldürten gürbüzlük durumu olduğunu, yerinde sayışın bezginlik, gerileyişin ise bitkinlik olduğunu savlamaktadır.⁷²

Smith, emek fiyatlarındaki değişmelerin, yiyecek içecek fiyatlarındaki değişimlere her zaman uymadığı gibi çoğunlukla bunun tersinin geçerli olduğunu, ancak buna bakarak, yiyecek içecek fiyatının emek fiyatı üzerinde etkisinin olmadığını sanmamamız gerektiğini ifade etmektedir. Yazar, emeğin para olarak ödenen karşılığının, ister istemez iki koşula göre, daha somut bir deyişle, emeğe karşı olan talep ile yaşam için gerekli ve elverişli maddelerin fiyatına göre düzenleneceğini, işçiye verilmesi gerekli ve elverişli maddelere göre miktarını; artar, duraklar ya da azalır oluşuna yahut artan, yerinde sayan veya azalan bir nüfusa ihtiyaç göstermesine göre, emeğe karşı olan talebin belirleyeceğini, emeğin para ile ödenen bedelinin de bu miktarı satın almak için ne gerekiyorsa onunla belli olacağını, demek ki yiyecek içecek fiyatının düşük olduğu yerde, emeğin para ile belirtilen fiyatının bazen yüksek olmakla birlikte, talep aynı kaldıkça yiyecek içecek fiyatı yüksek ise emek fiyatının daha yüksek olacağını belirtmektedir. Düşünür, emeğe karşı talebin, ansızın ortaya çıkan olağanüstü bolluk yıllarında

⁷¹ Smith, s. 85.

⁷² Smith, s. 89.

artıp, birdenbire çıkagelen olağanüstü darlık yıllarında azaldığı için emeğin para ile belirtilen karşılığının bazen bunların birinde yükselip ötekinde alçalacağını da ifade etmektedir.⁷³

Kapitalist ekonomik düzenin bir başka fikir babası David Ricardo da kapitalist düzende ücret konusunda Marx ile benzer görüşleri savunmaktadır.⁷⁴ Ricardo, emeğin satın alınan ve satılan, miktarı azalan ya da artan bütün diğer eşya gibi bir doğal fiyata, bir de piyasa fiyatına sahip olduğunu, emeğin doğal fiyatının, emekçilerin soylarını bir artma ya da azalma olmaksızın korumaları ve sürdürmeleri için gerekli olan fiyat olduğunu belirtmektedir.⁷⁵

Ricardo, emekçilerin sayısını koruyabilmek için gereken güç ile emekçinin kendisini ve ailesini geçindirebilme gücünün, onun ücret olarak aldığı paranın miktarına değil, o parayla satın alabileceği besin, zorunlu tüketim maddesi ve alıştığı rahatlık düzeyini karşılayabilecek eşya miktarına bağlı olduğunu, bu yüzden emeğin doğal fiyatının, emekçinin kendisini ve ailesini geçindirmesi için gereken besin, ihtiyaç maddesi ve keyif eşyası fiyatı tarafından belirleneceğini, besin ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatı yükselirse emeğin doğal fiyatının da yükseleceğini, düşerse emeğin doğal fiyatının da düşeceğini ifade etmektedir.⁷⁶

Ricardo, emeğin piyasa fiyatının ona gerçekte ödenen fiyat olduğunu ve arzın talebe oranını düzenleyen doğal işleyişle belirleneceğini, emeğin kıt olduğunda pahalı, bol olduğunda ise ucuz olacağını savunmaktadır. Düşünür, emeğin piyasa fiyatının, doğal fiyatından ne kadar saparsa sapsın diğer mallarda olduğu gibi onun da doğal fiyatla buluşma eğilimi içinde olduğunu belirtmektedir.⁷⁷

⁷³ Smith, s. 94.

⁷⁴ David Ricardo ile Karl Marx'ın kapitalist düzende ücret konusunda benzer görüşlere sahip olmasını son derece olağan olarak karşılamak gerekmektedir. Zira Marx "değer" kavramını, İngiliz klasik ekonomisti Ricardo gibi emekle açıklamıştır. Bundan da öte her iki düşünür değeri emekle açıklarken tam ve mükemmel rekabet halini dikkate almışlar, tekelle karışık rekabet halini incelememişlerdir. Bkz. Zarakolu, A. Temel Ekonomi Sistemleri Bilgisi, S Yayınları, Ankara 1978, s. 60.

⁷⁵ D. Ricardo, Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, (Orijinali, On The Principles of Political Economy and Taxation'dan çeviren Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 67.

⁷⁶ Ricardo, s. 67.

⁷⁷ Ricardo, s. 68.

Ricardo, emeğin piyasa fiyatının doğal fiyatı aştığında emekçinin yaşam koşullarının zenginleşeceğini ve bu durumun emekçiyi mutlu edeceğini, zira emekçinin ne de olsa artık daha büyük oranda tüketim maddesine ve keyif eşyasına, dolayısıyla daha sağlıklı ve büyük bir aile yetiştirme gücüne sahip olacağını, bununla birlikte, yüksek ücretlerin itkisiyle, nüfus çoğaldığında emekçi sayısının artmasıyla ücretin yine doğal fiyatına döneceğini, hatta bazen bir tepki olarak onun da altına düşeceğini savlamaktadır.⁷⁸

Ricardo, emeğin piyasa fiyatının doğal fiyatının altına düştüğü durumlarda emekçinin yaşam koşullarının sefalet derecesine varabileceğini, daha açıkçası, alışkanlıkların vazgeçilmez kıldığı bütün o keyif eşyasının yoksullaşan emekçinin yaşamından çıkıp gideceğini, işte bu sıkıntılarla birlikte emekçilerin sayısı azalınca ve emeğe olan talep yükselince emeğin piyasa fiyatının doğal fiyat seviyesine yükseleceğini ve emekçinin de ücretlerin doğal düzeyiyle edinilebilecek mütevazı tüketim mallarına sahip olabileceğini ifade etmektedir.⁷⁹

Ricardo, toplumdaki her iyileşmenin, bir başka deyişle, toplumun sermayesindeki her artışın, emeğin piyasa fiyatının yükselmesini de beraberinde getireceğini, ancak söz konusu yükselişin kalıcılığının emeğin doğal fiyatının da yükselip yükselmediğine bağlı olarak değişeceğini, bu durumun da yine ücretin harcandığı temel tüketim maddelerinin doğal fiyatında bir yükselme olup olmadığına bağlı olduğunu belirtmektedir.⁸⁰

⁷⁸ Ricardo, s. 68.

⁷⁹ Ricardo, s. 68. Aslında Ricardo'nun buraya kadar anlattıkları hususlardan Marx büyük oranda etkilenmiştir. Gerçekten de yukarıda belirtildiği üzere Marx, Ricardo gibi denge ve tam rekabet halinde bir malın değerinin, o malın üretimi için harcanan emek miktarı, diğer deyişle, iş süresiyle ölçüleceğini, emeğin, işçinin maddi ve manevi işgücünden ibaret olup herhangi bir maldan farksız olduğunu belirtmektedir. Marx, kapitalist ekonomi düzeninde işçinin emeğini çalışma gücünü devam ettirmeye yeter bir fiyatla satacağını, bir başka deyişle, işçiye kendisi ve ailesinin yaşamasını sağlamaya yeterli bir ücret verileceğini, ancak işçinin ücretine eşit kıymeti meydana getirecek zamandan daha uzun çalıştırılacağını belirtmektedir. Marx, örneğin, işçinin en az geçimini karşılayan kıymeti altı saatlik çalışma ile sağlıyorsa sermayedarın kendisini on saat çalıştıracağını, elde edilen malların piyasada on saatlik emeğe paralel bir fiyatla satılacağından, dört saatlik emeği karşılayan kıymetin patrona kalan artık değeri oluşturacağını belirtmektedir. Marx, yukarıda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere, sermayedarın, çalışma süresini uzatmak, işin verimini artırıcı, en az geçim haddini düşürücü önlemler almak suretiyle işçiye ödenen ücretle işçinin yarattığı kıymet arasındaki farkı, kısacası artık değeri artırmaya çalışacağını belirtmektedir. Bkz. Zarakolu, s. 60.

⁸⁰ Ricardo, s. 70.

Ricardo, bereketli toprakların bol olduğu, ancak halkının bilgisizliği, tembelliği veya yabaniyetleri yüzünden kıtlığın ve açlığın bütün kötülüklerine maruz kaldıkları yerler ile nüfusun geçim araçları üzerinde baskı oluşturduğu ülkelere önerilecek çarenin, çok önceden kurulmuş ülkelere önerilen sağaltımlardan farklı olması gerektiğini, zira köklü geçmişi olan ülkelerin ham madde arzının azalmasından dolayı kalabalık nüfusun getirdiği kötülüklerden mustarip olduğunu, birinci durumda kötülüğün, kötü hükümetten, mülkiyetin güvence altına alınmamasından ve toplumun her kesiminde eğitim eksikliğinden kaynaklandığını, bu insanların mutluluğu yakalamaları için yalnızca daha iyi yönetilmeye ve eğitime gereksinimlerinin bulunduğunu, çünkü sermaye artışının kaçınılmaz olarak nüfus artışının ötesine geçeceğini, zira bu durumda nüfustaki hiçbir artışın fazla büyük olmayacağını, çünkü üretici güçlerin artışının her zaman ondan daha büyük olacağını belirtmektedir. Yazar, öbür durumda ise nüfusun, geçim için ayrılmış ödeneklerden daha hızlı arttığını, çalışkanlığın artırılmasına yönelik çabaların nüfus artış oranında bir azalmayla el ele gitmiyorsa yalnızca olumsuz koşulların büyümesine yol açtığını, zira üretimin, nüfusla baş edemeyeceğini vurgulamaktadır.⁸¹

Ricardo, insanlığı düşünenlerin, bütün ülkelerdeki emekçi sınıfların bir beğeni ve keyif düzenine sahip olmasından ve söz konusu sınıfların bu düzeyi tutturma yolundaki her çabalarının eldeki tüm yasal süreçlerle teşvik edilmesinden başka bir şey istemeyeceklerini, nüfusun aşırı kalabalıklaşması karşısında bundan daha iyi bir güvence olamayacağını ifade etmektedir. Yazar, emekçi sınıfların en az beklentiye sahip olduğu, en ucuz besinlerle yetindiği ülkelerde, halkın en büyük talihsizliklere ve sefaletle açık biçimde yaşayacağı, yıkımdan kaçabileceği yerin olmadığını, güvencenin daha kıt kanaat geçineceği bir düzeye çekilmesinde de aranamayacağını, çünkü insanlar zaten dibe vurmuş olduklarından daha aşağı düzeye düşemeyeceklerini, geçimlerinin başat maddelerinden yoksun kaldıklarında, belki yerine başka bir kaç şey bulup idare edebileceklerini, ancak yoksunluğun, açlığın tüm kötülüklerini de yanına almış, hazırda beklemekte olduğunu savunmaktadır.⁸²

⁸¹ Ricardo, s. 72.

⁸² Ricardo, s. 73.

Ricardo, "rantı" (getirimi) yükselten nedenlerin aynılarının, daha açık bir deyişle, belirli emek miktarıyla aynı ek besini sağlamanın giderek güçleşmesinin ücretleri de yükselteceğini, bu yüzden de paranın değeri değişmez kabul edildiğinde zenginlik ve nüfus arttıkça hem rantın hem de ücretin yükselme eğiliminde olacağını belirtmektedir.⁸³

Buraya kadar ücret konusunda ileri sürdüğü düşünceler bakımından Ricardo, Marx açısından temel esin kaynağını oluşturursa da Marx'tan farklı olarak bu konuda doğabilecek sorunların çözümü açısından liberal iktisat dizgesinin doğasına uygun çözüm önerileri sunmaktadır. Ricardo, diğer tüm sözleşmelerde olduğu gibi ücretlerin de piyasanın adil ve serbest rekabetine bırakılması gerektiğini ve asla yasamanın müdahaleleriyle denetlenmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Ricardo, her derdin çaresini de içereceğini, yoksul yasalarının kapsamını "aşama aşama" (tedricen) daraltarak yoksula bağımsız olmanın değerini anlatarak, geçiminde düzenli ya da rastlantısal olarak gelecek sadakalara değil, kendi bileğine güvenmesi gerektiğini, bunların erdemli kişilerce tercih edilmemesi gereken boş beklentiler olduğunu ona öğreterek, adım adım daha sağlam ve sağlıklı bir duruma varabileceğimizi ifade etmektedir.⁸⁴

Bu kısma son verirken önemli bir hususa temas etmek uygun olacaktır. Marksistler kapitalist düzendeki ücret konusunu irdelerken büyük ölçüde olay ve olgulardan hareket etmişlerdir.⁸⁵ Gerçekten de Marksizm'in temel kurucusu Marx, XIX. yüzyıl batı Avrupa ülkelerinde uygulanan vahşi kapitalizmden yola çıkarak işçilerin ücretleri bakımından yaşadığı sefaleti gözlemlemiş, Marx'ın kurucu ortağı Engels ise İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu adlı eseriyle söz konusu ücret sefaletini somut bir şekilde göstermiştir. İşte Marx ve Engels'in bu gözlemleri büyük iktisatçı Buret tarafından da doğrulanmaktadır. Gerçekten de Buret XIX. yüzyıl batı Avrupa ülkelerinde işçilerin yaşadığı sefaleti şu şekilde gözler önüne sermektedir:

"... Emek satıcısı olan işçi nüfus, ister istemez ürününün en küçük bölümünde indirgenmiştir... meta-emek kuramı, kılık değiştirmiş bir

⁸³ Ricardo, s. 74.

⁸⁴ Fazla bilgi için bkz. Ricardo, s. 78-80.

⁸⁵ Zaten Marksistlerin gözlemlerinin büyük bir isabet payı taşımasının temel nedenini, onların olgu ve olaylardan hareket etmesi oluşturur.

kölelik kuramından başka bir şey midir? Öyleyse emekte bir değişim değerinden başka bir şey görmemek neden? Büyük atölyeler, erkek emeğinden daha ucuza mal olan kadın ve çocuk emeğini yeğleyerek satın alırlar. Emekçi, onu çalıştıran kimsenin karşısında hiç de özgür bir satıcı konumunda değildir... kapitalist, emeği kullanmakta her zaman özgür ve işçi de her zaman onu satmak zorundadır. Eğer her an satılmamışsa, emeğin değeri tamamen yok olmuştur. Emek gerçek (metaların) tersine, ne birikime hatta ne de artırıma (tasarrufa) elverişlidir. Emek, yaşamdır ve eğer yaşam her gün besinlerle değişilmezse, sıkıntıya düşer ve çok geçmeden yok olur. İnsan yaşamının bir meta olması için, demek ki köleliği kabul etmek gerekir.

Demek ki eğer emek bir meta ise en uğur özelliklerle bezenmiş bir metadır. Ama hatta ekonomi politik ilkelerine göre bile meta değildir, çünkü özgür bir alışverişin sonucu değildir. Güncel iktisadi rejim, emeğin hem fiyatını hem de ödüllendirilmesini düşürür, işçiyi yetkinleştirir insanı alçaltır. Sanayi bir savaş ve ticaret bir kumar durumuna gelmiştir.

Sınai savaş, başarıyla yürütülmek için, aynı noktaya yığılabileceği ve geniş ölçüde kırıp geçirebileceği kalabalık ordular ister. Ve bu ordunun erleri kendilerine dayatılan yorgunluklara, bağlılık ya da ödev duygusu ile değil ama sert açlık zorunluluğundan kurtulmak için katlanırlar. Üstleri için ne sevgi, ne de iç yükümü duyarlar, üstler, astlarına hiçbir iyilikçilik duygusu ile bağlanmazlar; onlara insan olarak değil ama sadece en olanaklı olan en azı harcayarak en çoğu getirecek üretim aletleri olarak bakarlar. Gitgide daha sıkışık bir duruma gelen bu emekçi nüfusların, her zaman çalıştırılma güvenceleri bile yoktur; onları çağır-mış olan sanayi, onları ancak kendilerine gereksinme duyduğu zaman yaşatır ve onlardan vazgeçebildiği an, en küçük bir kaygı duymaksızın onları yüzüstü bırakır ve... reformdan geçirilmiş işçiler, kendilerine ödenmek istenen fiyat karşılığı, kişiliklerini ve güçlerini sunmak zorundadırlar. Onlara verilen iş ne kadar uzun, ne kadar güç ve ne kadar can sıkıcı ise, ücretleri o kadar düşüktür; aralarında günde on altı saat sürekli çalışma ile ölmeme hakkını zar zor satan alanlar görülür.⁸⁶

⁸⁶ Bkz. E. Buret, De la misere des classes laborieuses en Angleterre et en France 1. Cilt, Paris 1840'den, (sayfa numaraları ihmal edilmiştir) nak., Marx, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, s. 102-103.

IV- MARKSİZMİN KAPİTALİST DÜZENİN ÜCRET KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNİN TÜRK HUKUKUNA YANSIMASI

Bu kısımda kapitalist düzenin ücrete yaklaşımı hakkındaki Marksistler tarafından ileri sürülen görüşlerin Türk hukukunda geçerli olup olmadığını test edici bir örnek verilecektir. Bu örneği asgari ücret oluşturacaktır.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere Marksistler, kapitalist bir düzende, emek-gücünün değerinin zorunlu geçim araçlarının değerine ineceği, ayrıca, emek-gücünün ortalama fiyatının kural olarak o geçim araçlarının asgarisine düşeceği esasının benimsendiği görüşünü ileri sürmektedirler. Marksistler, bu iki olgunun, işçiler üzerinde hükmünü yerine getireceğini, "öz devingen" (otomatik) bir makinenin dayanılmaz gücüyle onları dişlileri arasında ezeceğini belirtmişlerdir.⁸⁷ Bunların dışında Marksistler, kapitalist bir düzende, işi olmayan birçok kişinin dünyanın gözleri önünde sokağa atılıp açlıktan ölmek veya yok olmak yerine iyi günlerin geleceği umuduyla razı olacağı hiçten biraz daha fazla bir şey olan ücrete asgari ücret denileceğini, ortalama ücretlerin ise ortalama koşullarda, özellikle kendi aralarında rekabet etmek için ne işçilerin ne kapitalistlerin bir nedeni bulunduğu zaman, tam talep edilen mal kadar üretim yapmak için gereken sayıda işçi var olduğu zaman oluşan ücrete denileceğini, ortalama ücretin asgari ücretin biraz üstünde olacağını, asgarinin üzerine ne kadar çıkılacağını, ortalama gereksinimlere ve işçilerin uygarlık derecesine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁸

Yapılan bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Marksistler kapitalist bir düzende ücret, özellikle asgari ücretin bir sefalet ücreti olduğunu ve ancak işçinin açlıktan ölmemesine yetecek miktarda olduğu esasının benimsendiği görüşünü savunmuşlardır. Marksistlerin kapitalist düzen hakkında yaptıkları bu yargı Türkiye'de uygulanan asgari ücret bakımından önemli ölçüde geçerlilik payı taşımaktadır. Konuyu irdelemeye geçmeden önce Türkiye'deki asgari ücretin hukuksal dayanağı üzerinde durmak faydalı olacaktır.

⁸⁷ Bkz. Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 37.

⁸⁸ Bkz. Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 126-127.

Asgari ücretin yasal dayanağını Anayasa oluşturmaktadır. Daha somut bir deyişle, Anayasanın 2. maddesi⁸⁹ ile 49. maddesinin 2. fıkrasında⁹⁰ asgari ücretin dolaylı dayanakları,⁹¹ 55. maddesinde ise dolaysız dayanağı düzenlemiştir. Anayasanın 55. maddesinde; ücretin emeğin karşılığı olduğu, Devletin, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alacağı, asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumunun⁹² da göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir.

Asgari ücretin saptanması yöntemi ise İş Kanununda düzenlenmiştir. Gerçekten de 22.5.2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanununun 39. maddesinin 1. fıkrasında; iş sözleşmesi ile çalışan ve bu kanunun

⁸⁹ Anayasanın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerinden birisinin “sosyal devlet” ilkesi olduğu belirtilmiştir.

⁹⁰ Anayasanın 49. maddesinin 2. fıkrasında; Devletin, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir.

⁹¹ Anayasanın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerinden birisinin “sosyal devlet” ilkesi olduğunun belirtilmesi ile 49. maddesinin 2. fıkrasında; Devletin, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek için gerekli tedbirleri alacağını belirtmesinden asgari ücret bakımından birtakım sonuçlar çıkarmak olanaklıdır. İleride ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere sosyal devlet, herkesin asgari olarak medeni bir yaşam sürmesi için ekonomik ve sosyal hayata müdahale eden bir devlettir. Devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahale araçlarından birisini asgari ücret oluşturacağına göre söz konusu ücretin çalışanların uygar bir yaşam sürmesine yetmesi gerektiği açıktır. Yine saptanan asgari ücretten bir kısım çalışanların yararlandırılıp bir kısmının yararlandırılmaması da sosyal devlet ilkesine aykırı düşer. Zira sosyal devlet herkesin uygar bir yaşam sürmesine yetecek ölçüde ücret almasını gerektirir. Anayasanın 49. maddesinin 2. fıkrasında; Devletin, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek için gerekli tedbirleri alacağını belirtmesinden ise Devletin sürgit bir şekilde asgari ücretin artırılması yönünde bir tutum takınması gerektiği sonucu çıkartılabilir. Zira ancak yeterli ölçüde yüksek ücret ile çalışanların hayat seviyesini yükseltmesi, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları koruması ve çalışmayı desteklemesi olanaklı olur.

⁹² Asgari ücretin saptanmasında çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumunun birlikte dikkate alınması şeklinde eşanlı iki ölçütün belirlenmesi, söz konusu iki ölçüt “birbirini dışlayacağı” (mutually exclusive) için az sonra görüleceği açık bir çelişki oluşturur. Ayrıca bu durum asgari ücretin doğasına da aykırılık oluşturur. Zira asgari ücret özü gereği çalışanların uygar bir yaşam sürmelerine yetecek ölçüde olması gerektiğinden onun sefalet ücreti olmaması gerekir. Asgari ücretin saptanmasında, ülkenin ekonomik durumunun dikkate alınması demek, söz konusu ücretin işçi ve ailesinin medeni bir şekilde geçinmesini sağlayıcı nitelikte olmasını sağlayıcı bir düzeneğin oluşturulmaması anlamını taşır.

kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığıyla ücretlerin asgari sınırlarının en geç iki yılda bir belirleneceği, bu maddenin 4. fıkrasında ise Komisyonun toplanma ve çalışma şekli ile asgari ücretlerin tespiti sırasında uygulanacak esasların Maliye Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birlikte hazırlayacakları yönetmelikte belirtileceği ifade edilmiştir.

Asgari ücret konusunun düzenlendiği bir başka metin, Asgari Ücret Yönetmeliğidir.⁹³ Yönetmeliğin “Ücretin Belirlenmesi” başlıklı 6. maddesinde, Asgari Ücret Tespit Komisyonunun, asgari ücreti bütün işkollarını kapsayacak şekilde belirleyeceği, ücretin, bir günlük olarak belirlenmesinin esas olduğu, aylık, haftalık, saat başına, parça başına veya yapılan işin tutarına göre ücret ödenen durumlarda gerekli ayarlamaların buna göre yapılacağı ifade edilmiş, “Ücretin Belirlenmesindeki Esaslar” başlıklı 7. maddesinde ise ücretin en geç iki yılda bir olmak üzere belirleneceği, Komisyonun, ücretin belirlenmesinde; ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumu, ücretliler geçinme indekslerini, bu indeksler yoksa geçinme indekslerini, fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel durumunu ve geçim şartlarını göz önünde bulunduracağı ifade edilmiştir.

Asgari Ücret Yönetmeliğinin 7. maddesinde yer alan bu hüküm, asgari ücretin sefalet ücreti olmasını engelleyici bir nitelik taşımamaktadır. Zira maddede yer alan “geçim şartları” ibaresi ölçüt denilmesini güçleştirecek ölçüde muğlak ve belirsiz bir nitelik taşımaktadır. Öte yandan, asgari ücret saptanırken dikkate alınması gereken hususlar arasında da çelişki bulunmaktadır. Zira bir yanda fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel durumunun, diğer yandan geçinme indekslerinin dikkate alınması kendi arasında bir çelişki oluşturur. Zira çeşitli defalar belirtildiği üzere işveren veya patron, asgari ücretin süjesini oluşturan işçiye ödediği fiili ücret onun aklıktan ölmeyeceği bir ücret niteliği taşımakta, işçinin geçinme indeksi hiçbir şekilde dikkate alınmamaktadır.

Nitekim Asgari Ücret Yönetmeliğinin asgari ücretin sefalet ücreti olmasını engelleyici bir düzenek oluşturmadığını yürürlükteki asgari

⁹³ Bkz. 1.8.2004 tarih ve 25540 sayılı Resmi Gazete.

ücrete bakarak söyleyebilmek olanaklıdır. Gerçekten de Asgari Ücret Tespit Komisyonununun 30.12.2015 tarih ve 2015/1 sayılı kararıyla; milli seviyede tek bir asgari ücret belirlenmiş, işçilerin bir günlük normal çalışma karşılığı asgari ücretlerinin; 01/01/2016-31/12/2016 tarihleri arasında brüt 54,9 (elli dört dokuz) Türk Lirası olarak tespitine karar verilmiştir. Net miktarı yaklaşık 1300 TL olan aylık bu asgari ücret kamuoyuna işçiler açısından tam bir zafer olarak sunulsa da az sonra anlatılacağı üzere gerçekte bir sefalet ücreti niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda daha önceki asgari ücret miktarı kararlarına karşı muhalefet serhi yazan⁹⁴ işçi temsilcilerinin 2016 yılı başından itibaren uygulanan

⁹⁴ Örneğin 2014 yılı başından itibaren uygulanacak olan asgari ücret kararına karşı işçi temsilcilerinin yazdığı muhalefet şerhinde muhteşem saptamalar yapılmıştır. Bu şerhte; asgari ücretin çalışanların düşük ücrete karşı korunmasına ve emek sömürsünü önlemeye yönelik önemli ve etkin bir sosyal politika aracı olduğu, insan temel hak ve özgürlüklerinin tanımlandığı tüm uluslararası sözleşmelerde, herkesin kendisi ve ailesi için “insan onuruna yaraşır” adil ve elverişli bir ücrete hakkı olduğunun kabul edildiği, işçi ve ailesinin günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre insanca yaşamasını mümkün kılacak, insanlık onuruyla bağdaşacak bir ücret elde etmesinin yapılacak çalışmaların temelini oluşturması gerektiği, ücretin, gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam düzeyi sağlaması gerektiği ifade edilmiştir. İşçi temsilcileri asgari ücretin saptanmasında; Anayasada yer alan “geçim şartları” yaklaşımının dikkate alınması; işçinin ailesi ile birlikte günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre insanca yaşamasını mümkün kılacak insanlık onuruyla bağdaşacak bir tutarın esas olması, işçinin ve ailesinin harcama kalıbının esas alınması ve hesaplamalarda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinin kullanılması, bilimsel verilerle hesaplanan net tutarın işçinin eline geçmesini sağlanması, sanayi/tarım veya bölge, yaş, cinsiyet ayrımı yapılmadan asgari ücretin ulusal düzeyde tek tutar olması, işçilerin arasında nitelik, kıdem, işin mahiyeti gibi ekonomik amaçlı değerlendirmelerin tümünden bağımsız olarak ele alınması, ekonomik ölçülerin ötesinde sosyal ve “insan onuruna yaraşır” bir ücret olarak kabul edilmesi, işçinin satın alma gücünün ileriye dönük olarak korunabilmesi için gerekli iyileştirmenin ayrıca TÜİK tarafından bilimsel olarak belirlenecek tutara ilave edilmesi, belirleme yapılırken en düşük devlet memuru maaşının dikkate alınması, gelir dağılımında adaleti sağlayan yönelik olarak ayrıca refahtan pay içermesinin dikkate alınması durumunda saptanacak asgari ücretin yeterli ve insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi” sağlayacağı ifade edilmiştir. İşçi temsilcileri 2014 yılı asgari ücret saptanırken “yaş ayrımı yapılmaması”nın olumlu karşılandığı ve böylelikle asgari ücret felsefesine uygun düzenleme yapıldığı, eğitimde olması gereken çocukların çalışmak durumunda olmasının yol açtığı ruhsal, bedensel ve sosyal etkilerin giderilmesi açısından önem taşıyan bu kararın, Türkiye’nin çocuk işçilikle mücadelesinde, uluslararası alanda oluşan haksız algıyı da gidereceği ifade edilmiştir. İşçi temsilcilerinin muhalefet şerhinde, ayrıca, asgari ücretin, bilimsel, objektif yöntemler ve güvenilir verilerle saptanan taban ücret olduğu, pazarlık ücretinin olmadığı, asgari ücretin belirlenmesinde, diğer ücret çeşitlerinin aksine işçinin emeği ile birlikte insan olma kimliğinin ön planda olduğu, Anayasanın, asgari ücretin tespit edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir hususu “çalışanların geçim

asgari ücrete bir şerh yazmamaları oldukça gariptir. 2016 yılı başından itibaren uygulanacak olan asgari ücret kararına karşı yalnızca işveren temsilcileri muhalefet şerhi yazmışlardır.

2016 yılı asgari ücretin tespitine ilişkin bu karara karşı işveren tarafından yazılan muhalefet şerhinde şu hususlara yer verilmiştir:

“Asgari ücret, bilindiği gibi ödenmesi zorunlu olan en az ücrettir. Asgari ücretin belirlenmesini düzenleyen Asgari Ücret Yönetmeliği uyarınca, asgari ücret, pazarlık ücreti değildir. Asgari ücretin belirlenmesi sırasında, Komisyonumuz, bu çerçevede bir karar alınması için çalışmış, işçilerin geçim şartları ve 2016 yılı enflasyon hedefi gibi

şartları” olarak belirlediği, çalışanların aileleri ile birlikte insana yakışır bir yaşam düzeyi sağlamak için yapılması gereken harcama tutarının TÜRK-İŞ tarafından her ay hesaplandığı ve kamuoyuna açıklandığı ifade edilmiştir. İşçi temsilcilerinin muhalefet şerhinde devamla, geçim koşullarını hesaplanması için TÜİK’e görev verdiği, devletin resmi kurumunun Kasım 2013 tarihi itibarıyla tek işçi için hesapladığı tutarın net 1.205,10 lira olduğu, yapılan bu hesaplamada “çalışanın ailesi”nin dikkate alınmadığı, işçi kesiminin, öncelikle TÜİK tarafından belirlenen net tutarın temel alınmasını, sonradan öngörülen 2014 yılı enflasyon hedefi ile refah payı ilavesi gerektiğini, sonuç itibarıyla, bu yöntemle belirlenecek asgari ücretin önemli adım ve başlangıç olacağını Komisyonunda ifade ve talep ettiğini, ancak devletin resmi kurumu TÜİK tarafından belirlenen tutarın bile Komisyonunda görev yapan işveren-devlet kesimi temsilcileri tarafından pazarlık konusu yapıldığı ve asgari ücretin daha düşük belirlenerek oçokluğuyla kabul ve ilan edildiği belirtilmiştir. İşçi temsilcilerinin muhalefet şerhinde yine asgari ücret belirlenirken “çalışanların” değil “işverenlerin” durumunun dikkate alındığı ve onların taleplerinin belirleyici olduğu, ülkenin ve işletmelerin rekabet şartlarının düşük ücret politikasıyla sağlamak ve sürdürmek anlayışının egemen kıldığı, Anayasanın “Ücrette Adalet Sağlanması” başlıklı 55. maddesinde, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri için devletin gerekli tedbirleri alması gereğinin düzenlendiği, devletin çalışanlar arasında ayrımcılık yapmaması, eşitliği sağlaması gereğinin düzenlendiği, ancak asgari ücret ile en düşük kamu çalışanı maaşı arasında farkın kapanması bir yana giderek açıldığı, Komisyonunda Maliye Bakanlığında gelen bilgiye göre 2014 yılı Ocak ayında en düşük bürüt memur maaşının 2.084,73 lira olduğu, Komisyonun işveren-devlet kesimi temsilcilerince belirlenen asgari ücrete bu durumunda da dikkate alınmadığı, toplumda adalet duygusunun zedelenmesine zemin oluşturulduğu, Komisyon çalışmalarında kamu temsilcileri tarafından yıllık program, ekonomik göstergeler temel alınarak ifade edilen ülkenin ekonomik durumuyla ilgili olumlu gelişmelerin, işçilerin günlük yaşantısına ve gelirine yansıtılmadığı, bu yaklaşımın gelir eşitsizliğini ve adaletsizliğini daha da büyüttüğü, devletin sosyal koruma görevi iktisaden zayıf olan işçiden yan kullanmadığını, belirlen bu asgari ücretin ülkede uygulanmakta olan ekonomik ve sosyal politikaların önemli bir göstergesi, siyasal iktidarın ve işverenlerin çalışanlara yaklaşımının bir yansıması olduğu saptanan asgari ücrete gerek miktar gerekse belirleme yöntemi açısından muhalif kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bkz. 31.12.2013 tarih ve 28868 sayılı 3. Mükerrer Resmi Gazete.

faktörleri değerlendirmiştir. İşte bu çerçevede hareket eden Komisyonumuz; işçinin günlük asgari ücreti; 01/01/2016-31/12/2016 tarihleri arasında uygulanmak üzere 54,9 (ellidört dokuz) Türk Lirası olarak belirlemiştir. Asgari Ücret Yönetmeliği'nin 11 inci maddesi gereğince, Asgari Ücret tespit Komisyonu'na belirlenen asgari ücret, Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihi izleyen ayın ilk gününden itibaren yürürlüğe girecektir. 2016 yılı tüketici enflasyonu yüzde 8 düzeyinde iken, asgari ücretin yüzde 30 oranında artırılması ve artıştan kaynaklanacak yükün büyük kısmının işletmelerin üzerine bırakılması birçok alandaki ekonomik dengeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Ülkemiz ekonomisinde işsizliğin arttığı, enflasyonun yükselme eğilimi gösterdiği, ihracatın gerilediği, işletmelerin uluslararası alanda rekabetçiliğin ve faaliyet kârlarının giderek zayıfladığı, yerli ve yabancı yatırımların yetersiz olduğu bir dönem yaşanmakta iken, asgari ücretin tespitine ilişkin olarak Anayasa'nın 55. maddesinde yer alan hususlar dikkate alınmadan belirlenen asgari ücretin işverene maliyetindeki artış, işletmeleri çok zor koşullara sürükleyecektir. Asgari ücret tüm ücretlerin temelini oluşturduğundan, söz konusu aşırı artış en yüksek ücretler dâhil bütün ücret kademelerini yukarı itecek ve işgücü maliyetlerini iç ve dış piyasalarda yabancı firmalarla rekabet edilemez seviyelere çıkarmanın yanı sıra, çalışma barışını ve toplu iş sözleşmesi düzenini de olumsuz etkileyecektir. Bu yönde belirlenen asgari ücret yeni istihdam yaratılmasını da güçleştireceği gibi, yalnız işveren ve işletmeleri değil, kayıtlı istihdamda son yıllarda yakalanan başarıyı ve orta vadede çalışanları da olumsuz etkileyecek mahiyettedir. Komisyon kararı; belirtilen olumsuz etkilerin dışında ayrıca, ülkemiz ihracatını olumsuz etkileyecek, istihdam kayıplarına neden olacak ve işsizliği artıracak, kayıt dışılığı büyütecek, maliyet artışı yüzünden enflasyonu yükseltecektir. Yukarıda belirtilen gerekçeler çerçevesinde Komisyon kararına muhalif kaldık."⁹⁵

2016 yılından başından itibaren uygulanan asgari ücrete işveren temsilcilerinin yazmış olduğu "muhalefet şerhi" gerçekleri yansıtmamaktadır. Zira söz konusu şerhte asgari ücretin yüksekliğinin! işletmeleri çok zor durumda bırakacağı şeklinde yanlış bir saptama

⁹⁵ Bkz. 31.12.2015 tarih ve 29579 sayılı R.G.

yapıldığı⁹⁶ gibi saptanmış olan asgari ücretle, bırakınız işçilerin geçim şartları, onların açlık sınırı bile dikkate almamıştır. Gerçekten de TÜRK-İŞ tarafından yapılan hesaplamalara göre örneğin Ocak 2016 tarihi itibarıyla dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.447 TL, yoksulluk sınırı 4.714 TL, bir kişinin geçim maliyeti ise 1.782 TL'dir.⁹⁷

Türkiye'de asgari ücretin açlık sınırının altında saptanması, Marksistlerin öngördüğünden daha vahşi bir kapitalist düzenin ülkede geçerli olduğunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Gerçekten de yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere Marx, Adam Smith'in düşüncelerine katılarak kapitalist bir düzende asgari ücretin işçinin varoluş ve üreme giderlerinden oluşacağı ifade edilmiştir. Türkiye'de saptanmış olan asgari ücretin, dört kişilik bir aileye sahip olan asgari ücretlinin soyunu sürdürmesine yeterli değildir.⁹⁸ Asgari ücretlinin ailesinde birkaç kişinin çalışması sayesinde açlık sınırının kolaylıkla aşılabileceği savlanabilir. Kanımızca bu sav son derece isabetsizdir. Zira ülkede her isteyen asgari ücretli bir iş bulabilmesi olanaklı olmadığı gibi her ailede, herkesin çalışabilmesi de olanaklı değildir. Zaten Türkiye'de işçi ailelerinin çoğunda yalnızca baba asgari ücret gelirinə sahip bulunmakta, ailenin diğer fertlerinin herhangi bir geliri bulunmamaktadır.

Yine yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere işçinin kapitaliste duyduğu gereksinim kadar acil olmasa da kapitalist işçiye gereksinim duyar. Zaten kapitalist bir düzende asgari ücretin işçinin varoluş ve üreme giderlerinin fiyatına göre "belirlenmesinin amacı" (ratio legis), kapitalistin işçiye gösterdiği merhamet değil,⁹⁹ işçi çocukların-

⁹⁶ Zira saptanan asgari ücret yüksek olmadığı gibi az sonra belirtileceği üzere dört kişilik bir ailenin açlık sınırı altında da bulunmaktadır.

⁹⁷ Bkz. (www.turkis.org.tr, Erişim Tarihi, 10.3.2016).

⁹⁸ Türkiye'de işçi veya çocuklarının açlıktan ölmediği, dolayısıyla işçinin soyunu sürdürmesinin olanaklı olduğu savlanabilir. Kanımızca bu sav iki açıdan isabetsizdir. Bir kere ülkede gittikçe kaybolmaya başlasa da hala güçlü bir sosyal dayanışma bulunmaktadır. Bu dayanışma açlıktan doğrudan ölümleri büyük ölçüde engelleyebilmektedir. İkinci olarak ülkede açlıktan doğrudan ölüm olayları bulunmasa da açlığa bağlı dolaylı yönlerden ölüm olaylarıyla karşılaşmaktadır. Zira binlerce, belki de yüzbinlerce işçi veya çocuğu yeterli gıda alamaması, bir bakıma gizli açlık içerisinde bulunması yüzünden ölümcül hastalıklara kolaylıkla yakalanarak erkenden mezara gitmektedir.

⁹⁹ Nitekim Engels'in isabetli olarak belirttiği üzere, burjuvazinin çalıştırması iyi olacağını düşündüğü fazla işçinin bulunduğu durumlarda, burjuvazinin artık işçilerin açlıktan ölmesini tercih edeceğini, çünkü onun işçilere, emeklerinin ürününü kâr

dan kendi işyerlerinde çalışacak kişilerin yetiştirilmesi arzusudur. Ülkede asgari ücretin açlık sınırının altında saptanması, kapitalistin ileride gereksinim duyacağı işçilerin yetişmesine önemli ölçüde darbe vuracağı için kapitalist dizgenin mantığına aykırılık bulunmaktadır.¹⁰⁰

ederek satamayacaksa kesinlikle iş vermeyeceğini belirtmektedir. Bkz. Engels, İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 126.

¹⁰⁰ Türkiye’de asgari ücretin açlık sınırının altında saptanarak kapitalist dizgenin mantığına aykırı hareket edilmesinde bizzat kapitalistlerin önemli payı! bulunmaktadır. Gerçekten de Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu “TİSK”, asgari ücret konusunda yapmış olduğu önerilerle, örtük bir şekilde, söz konusu ücretin, yalnızca birisi asgari ücret geliri elde eden dört kişilik ailenin açlık sınırı altında saptanmasını istemektedir. Daha açık bir deyişle TİSK, asgari ücretin saptanmasında; yatırımların, istihdamın ve üretimin artırılması, işsizlik artışının önlenmesi, enflasyonla mücadele, ekonominin rekabet gücünün geliştirilmesi gibi temelde sosyal refahın gerçek kaynaklarını oluşturan amaçlar ve genel olarak ekonomik faktörlerin mutlaka dikkate alınması gerektiğini, geriye dönük endekslleme ya da bu sonuca götüren yöntemlerin terk edilmesini ve ileriye dönük enflasyon hedeflerinin dikkate alınmasını, ayrıca, enflasyonun asgari ücreti tespit açısından tek belirleyici faktör olmaktan çıkartılmasını, bu amaçlarla asgari ücreti düzenleyen mevzuatta gerekli esnekliği sağlamak için değişikliğin yapılmasını, asgari ücretin bölgesel olarak farklılaştırılmasını, Kalkınmada Öncelikli İllerde yatırımları ve istihdamı teşvik için daha düşük brüt asgari ücret seviyelerinin uygulanmasını, ancak ücret kesintilerinin diğer bölgelere göre daha düşük tutulmasını, asgari ücretin tek işçi esas alınarak belirlenmesini, aile faktörü, milli gelirden pay, enflasyon farkı gibi ölçütlere dayalı ilavelerin kabul edilmemesini, toplu iş sözleşmeleri gereğince yapılan yan ödemeleri ücret kabul etmeyen mevcut uygulamanın yarattığı haksız rekabetin önlenmesi için toplu iş sözleşmesi uygulayan işyerlerinde yasal asgari ücretin uygulanmamasına ve asgari ücretin toplu pazarlıkla belirlenmesine olanak veren mevzuat değişikliğinin yapılmasını ya da Asgari Ücret Tespit Komisyonunun asgari ücretin tespitinde toplu iş sözleşmesi uygulayan ve uygulamayan iş yerleri için farklılaştırma yapmasını ve asgari ücretlerin üzerinden en az bir yıl geçmeden yenilenmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu öneriler hakkında bkz. Gökdere, A. Asgari Ücretin Türk Ekonomisine Etkileri, AÜHFY No: 517, Ankara 1997, s. 97-98. Görüldüğü üzere TİSK’in önerilerinden, dolaylı bir şekilde, asgari ücretin alta düşebileceği noktaya, hatta açlık sınırının altına kadar düşürülmesi görüşünün savunulduğu sonucunu çıkartabilmek olanaklıdır. TİSK’in bu önerileri hiçbir şekilde kabul edilemez. Gerçekten de asgari ücret konusunda işçi temsilcilerinin geçmişte ifade ettikleri gibi çalışanların ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesine yönelik önemli uygulamalardan birisini oluşturan asgari ücretin belirlenmesi çalışmalarında etkin bir sosyal politika aracı olarak çalışanların düşük ücretlere karşı korunması ve çağcıl bir toplumda yaşayan işçinin, ailesi ile birlikte olağan gereksinimlerini karşılayan düzeyde asgari ücretin belirlenmesi ve söz konusu ücretin tespitinde bazı somut ölçütlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu ölçütleri, asgari ücretin belirlenirken işçinin ailesiyle birlikte dikkate alınması, belirlenen tutarın işçinin eline net geçecek biçimde düzenlenmesi, işçinin satın alma gücünün ileriye dönük olarak korunabilmesi için gerekli bir iyileştirmenin ayrıca ilave edilmesi ve belirlenen asgari ücretin adil bir gelir dağılımını sağlamaya yönelik olması ve refahtan pay içermesi oluşturmaktadır. Bkz. Gökdere, s. 97.

Türkiye’de asgari ücretin açlık sınırının altında saptanması yüzünden işveren kesimi, eski kölelik düzeninde efendinin sahip olduğu konumdan daha iyi bir duruma gelmiştir. Zira yeni düzendeki işveren yatırdığı sermayeden fedakârlık etmeksizin gerekli gördüğü anda çalıştırdığı kişileri işten çıkarabilmekte ve köle emeğinden çok daha ucuza işini yaptırabilmektedir.¹⁰¹ Marksistlerin bu görüşünün haklılığı, liberalizmin kuramsal kurucusu Adam Smith tarafından da teslim edilmektedir. Gerçekten de Smith, bir kölenin, efendisinin sırtından, özgür hizmetkârın ise aşınıp yıpranmasının kendi hesabına olduğunu söylediğini, ne var ki özgür hizmetkârın aşınıp yıpranmasının kendi kesesi olduğu kadar efendisinin de sırtına olduğunu, gezgin ustalara ve her türden hizmetkârlara ödenen ücretlerin bu usta ve hizmetkârların kendi aralarında birbirleriyle toplumun gereksinebileceği artan, azalan ya da durağan talebe göre temelli sürüp gitmesini olanaklı kılacak ölçüde olması gerektiğini, gerçi, özgür bir hizmetçinin yıpranıp tükenmesi yine efendisinin kesesinden olsa da bunun bir köleninkinden daha ucuza mal olacağını, kölenin yıpranıp tükenmesini giderip onarmaya dönük ödeneklerin genelde ihmalcı bir efendi veya da özensiz bir kâhya tarafından yönetileceğini belirtmektedir. Yazar, bundan ötürü özgür insanların yaptığı işin eninde sonunda, kölelerin yaptığından ucuza geldiğini, bütün çağlarda ve tüm milletlerdeki deneyimlerin bunu açıkça gösterdiğini ifade etmektedir.¹⁰²

Türkiye’de asgari ücretin sefalet ücreti, bir başka deyişle, açlık sınırını altında saptanmasından daha vahim bir durumu ise kimi işverenlerin bu ücretin altında bile işçi çalıştırmalarıdır. Gerçekten de ülkede yaygın bir şekilde kayıt-dışı istihdam olgusuyla karşılaşmaktadır. Gerçekten de 2015 yılı sonu itibarıyla kayıt dışı istihdam 8.937. 000 kişiye ulaşmış, söz konusu istihdamın oranı ise %33,6 olarak saptanmıştır. Bu oranı sektörler itibarıyla dağıtmak gerekirse tarım sektöründe kayıt dışı istihdam %81,2, tarım dışı sektörlerde ise %21,2 olarak gerçekleşmiştir.¹⁰³ Kayıt dışı bir şekilde işçi çalıştıran işverenlerin elemanlarına resmi olarak saptanmış asgari ücreti vermeyeceği açıktır.¹⁰⁴ Zira bu

¹⁰¹ Krş. Engels, İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, s. 128.

¹⁰² Smith, s. 88-89.

¹⁰³ M. Tağ, 2015 Yılı İstihdam Değerlendirmesi, Kalkınma Bakanlığı, Aralık 2015 Dönemi, Ankara 2015, s. 4. (www.kalkinma.gov.tr, Erişim Tarihi, 10.3.2016).

¹⁰⁴ Nitekim Aslan tarafından 2013 yılı sonu itibarıyla yapılan bir çalışmada, tam za-

tür bir istihdamın tercih edilmesindeki temel ereği, işverenlerin resmi olarak saptanmış asgari ücreti yüksek bulmaları! ve prim ile diğer yükümlüklerden kurtulma çabası oluşturmuştur.

Türkiye’de asgari ücretin açıklık sınırı altında saptanmasından daha vahim bir başka durumu ise çoğu asgari ücretlilerin sekiz saat yerine on, on iki saat çalıştırılmasıdır. Gerçekten de asgari ücretlinin beş gün ve günde sekiz saat olmak üzere haftada 40 saat çalıştırılması ve ilave çalışma süreleri için fazla mesai ücretinin ödenmesi gerekirken bazı işveren veya kapitalistler, işçiyi fazla mesai ücreti ödemediği sürelere daha fazla çalıştırmaktadır. Bu bağlamda Türk iş yaşamında kimi yerlerde asgari ücretlinin haftada 40 saatten daha fazla, kimi zaman 60 saate kadar çalıştırılması yönünde bir geleneğin doğduğunu söyleyebilmek olanaklıdır.¹⁰⁵ Bu geleneğin doğmasında, kamunun denetim eksikliği, hatta yokluğunun en büyük rolü oynadığını savlamak olanaklıdır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere aynen Marksistlerin vurguladıkları; kapitalist bir düzende asgari ücretin sefalet ücreti olduğu, işçinin yalnız bir işveren tarafından değil, ayrıksı durumlar tarafından tüm işverenler tarafından iliklerine kadar sömürüldüğü, kısacası, işçinin tüm işverenler tarafından bir “mal” (meta) olarak kullanıldığı ve devletin de bu duruma seyirci kaldığı savlarının neredeyse tümü doğruluk ve gerçeklik taşımaktadır.

V. KAPİTALİST DÜZENİN ASGARİ ÜCRET KONUSUNDAKİ TUTUMUNU ETKİNSİZLEŞTİRİCİ ÖNLEMLER

Sosyal hukuk devletinin görevlerinden birisini, iktisadi bakım-

manlı olarak kayıt dışı çalışan 2,4 milyon kişinin %68’i asgari ücret ve altında ücret kazanmaktadır. Bkz. G. Aslan, Türkiye’de Asgari Ücretle Çalışanlar: Gerçek Sayıları, Demografi ve İstihdam Bilgileri, 22 Aralık 2015 (<http://kanalfinans.com>, Erişim Tarihi, 3.10.2016).

¹⁰⁵ Daha da vahim bir başka gelenek, işverenin banka hesabına yatırdığı asgari ücretin bir kısmını geri almasıdır. Gerçekten de 2013 yılı sonu itibarıyla Aslan tarafından yapılan çalışmada, kayıtlı-sigortalı olarak tam zamanlı çalışanların %7’si, rakamsal olarak yaklaşık 1 milyon kişi (918.000) asgari ücretten daha az kazanmaktadır. Bir başka deyişle, yaklaşık 1 milyon çalışan gerçekte daha düşük ücret aldığı halde asgari ücret üzerinden sigortalı gösterilmektedir. Bu durum ise tam zamanlı çalışanın yasa gereği ücretini asgari ücret düzeyinden gösteren işverenin, çalışanın banka hesabına yatırdığı ücretin bir kısmını elden geri alması anlamını taşımaktadır.

dan güçsüz olan sınıfları korumak oluşturur. İşte söz konusu sınıfları korumak bakımından en önemli araçlardan birisini “asgari ücret” oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu ücret, işçi ve ailesinin insan haysiyetine uygun bir yaşam sürebilmesine yetecek miktarda saptanması, sosyal hukuk devleti ilkesinin bir gereğini oluşturmaktadır. Bu konu üzerinde ayrıntılı açıklamalara girişilmeden önce asgari ücretin saptanması yöntemleri üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır.

Çağcıl uluslar, asgari ücretin saptanmasında çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Bu yöntemleri; serbest ve kişisel bağış yolu, toplu pazarlık yolu, sanayi komiteleri yolu, hakem kurulları yolu ve ulusal asgari ücretler yolu olarak saptamak olanaklıdır.¹⁰⁶ Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Türk mevzuatı asgari ücretin ulusal düzeyde saptanmasını öngörmekte ve bu şekilde saptanan asgari ücret genellikle düz işçilere uygulanmaktadır. Ülkede zaman zaman asgari ücretin bölgeler arasında farklı düzeyde veya toplu görüşme veya bireysel iş sözleşmeleriyle saptanması doğrultusunda öneriler yapıldığını da belirtmek gerekir.

Kanımızca bu önerilerin hiç birisine itibar etmeyerek asgari ücretin mevcut durumda olduğu gibi ulusal seviyede saptanması uygulanması yöntemine devam edilmesi gerekir. Söz konusu diğer önerilerin kabul edilebilir bir yanı bulunmamaktadır. Zira bahsedilen öneriler, asgari ücretin daha yüksek bir şekilde saptanması için değil daha da düşük olarak belirlenmesi için yapılmaktadır. Zaten mevcut durumda ulusal düzeyde adeta bir sefalet ücreti olarak saptanmış bulunan asgari ücretin daha da düşürülmesini istemek bırakınız sosyal hukuk devleti ilkesini, insanlık duygularıyla bile bağdaşmaz.

Öte yandan, asgari ücretin bireysel sözleşmelerle özgür! bir şekilde saptanması gerektiği savı da bütünüyle tutarsızdır. Gerçekten de vahşi kapitalist bir rejimin uygulandığı ve niteliksiz işçi cenneti özelliğine sahip Türkiye’de işçinin özgür iradesinden bahsedebilmek olanaksızdır. Nitekim Marksistler haklı olarak, kapitalistler ile işçilerin sahip oldukları şeyler arasındaki farklılıkların; özgür mübadele yoluyla söz konusu iki sınıf arasında işçi bakımından zorlayıcı bir ilişki doğurduğu görüşünü savunmaktadırlar. Nitekim Marx, bir mübadele

¹⁰⁶ Bu yöntemler hakkında fazla bilgi için bkz. Talas, C. Sosyal Ekonomi, Dördüncü Bası, Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 62-65.

ilişkisinde kapitalistin, önde çalımla yürüdüğü, emek-gücü sahibinin onun emekçisi olarak peşi sıra onu izlediğini, kapitalistin önemli insan pozunda, sırttan, iş bilir; emekçinin ise sıkılan, çekingen, kendi derisini pazara götüren ve yüzülmekten başka umudu olmayan bir kimse gibi olduğunu belirterek işçi bakımından zorlayıcı bir ilişki doğduğunu ima etmekte,¹⁰⁷ Engels ise iş sözleşmesinin, taraflar arasında özgürce yapılmış sayıldığını, ancak bu özgürlüğün, taraflar arasındaki eşitliğin, yasa tarafından *kâğıt üzerinde* kurulmasına dayandığını, iki tarafın gerçek iktisadi durumuyla veya sınıflar arasındaki ayrılığın taraflardan birisine verdiği gücün, bu güçlü tarafın öbürü üzerindeki baskısıyla hukukun ilgilenmediğini ve iş sözleşmesi süresi boyunca, biri ya da öbürü açıkça vazgeçmedikçe, iki tarafın da aynı haklardan yararlanıyor sayıldığını ifade etmektedir. Bundan da öte Engels, iktisadi koşulların, işçiyi sözüm ona hak eşitliğinin son kırıntılarından da vazgeçmeye zorlaması durumunun bile hukukun umurunda olmadığını ifade ederek¹⁰⁸ mübadelede, işçi bakımından oluşan zorlayıcı ilişkiye vurgu yapmaktadır. Görüldüğü üzere vahşi bir neo-liberal düzenin uygulandığı Türkiye’de asgari ücretin bireysel iş sözleşmeleriyle düzenlenmesi durumunda mevcut durumda açlık sınırının altında bulunan asgari ücret, salt işçinin karın tokluğuna dönüştürülecektir. Zira ülkede mesleksiz veya niteliksiz işgücü yaygın olduğu için boğaz tokluğuna yetecek ücreti kabul edebilecek binlerce emekçi bulunabilecektir. Böyle bir duruma, Anayasanın 2. maddesinde belirtilen sosyal hukuk devleti ilkesi engel teşkil etmektedir. Bu saptamadan sonra asgari ücretin içeriğine yönelik önerilerde bulunulması uygun olacaktır.

- Türkiye’de asgari ücret yerinde bir şekilde ulusal düzeyde saptanmasına karşın belirlenen miktar yukarıda ayrıntılı bir şekilde görüldüğü üzere tam anlamıyla bir sefalet ücreti niteliğini taşımaktadır. Saptanan bu asgari ücret, genellikle düz işçilere uygulanıyor olsa da söz konusu işçilerin sayıları ülkede oldukça fazla

¹⁰⁷ K. Marx, Kapital Birinci Cilt, [Orijinali, Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie, Band 1, 1867]. İngilizcesinden (Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production, volume 1, Lawrence and Wishart, London, 1971) Türkçeye çeviren, Alaattin Bilgi], Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2007, s. 179.

¹⁰⁸ Engels, F. Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, [Orijinali, Der Ursprung der Familie des Privateigentums und des Staats, 1884] Fransızcasından (L’origine de la famille, de la propriété et de l’état, Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren Kenan Somer], Sol Yayınları, Ankara 2005, s. 86.

olduğundan¹⁰⁹ milyonlarca insan sefalet ücretlerine razı olmak durumunda kalmaktadır.¹¹⁰ Kanımızca bu tutum kabul edilemez. Zira günümüz devleti, XIX. yüzyıl Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kişilerin salt güvenliğini sağlayan jandarma devlet değildir, bu devlet Anayasanın 2. maddesinde belirtildiği üzere sosyal bir devlettir. Sosyal devlet, herkesin insan haysiyeti ve onuruna uygun bir şekilde yaşayabilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama planlı bir şekilde müdahale eden bir devlettir.¹¹¹ İnsan haysiyeti ve onuruna uygun bir şekilde¹¹² asgari ücretin belirlenmesi sosyal devlet ilkesinin bir gereğini oluşturmaktadır.

- Asgari ücret sürgit bir şekilde yüksek olarak saptanmalıdır. Gerçekten de asgari ücret, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşantısında derin etkiler doğurmaktadır. Bu bağlamda verimlilik artışı ile birlikte asgari ücretin yüksek olarak saptanmasının, ekonomik gelişmeye, gelirin adil paylaşımına, hatta istihdam düzeyine olumlu etkiler sağladığı unutulmamalıdır.¹¹³
- Asgari ücretin vergi dışı bırakılması gerekli olduğu gibi normal ücret ve maaşların da asgari ücrete kadar olan kısmının da vergi dışı bırakılması gerekmektedir. Yıllardır asgari ücretin vergi dışı bırakılması yönünde çabalara rağmen Maliye Bakanlığı devletin vergi gelirlerinde azalmaya yol açacağı kaygısıyla böyle bir talebi desteklememektedir. Hâlbuki Anayasanın 2. maddesinde, Türkiye

¹⁰⁹ 2013 yılı sonu itibarıyla Aslan tarafından yapılan çalışmada ülkede toplam tam zamanlı olarak ücretli çalışanların %34'ü (5,1 milyon kişi) asgari ücret ve altında ücret alarak çalışmaktadır. 4 kişilik bir aile temelinde hesap yapılırsa asgari ücretin Türkiye'de yaklaşık 20 milyon kişiyi ilgilendirdiği söylenebilir.

¹¹⁰ Krş. Talas, s. 65.

¹¹¹ Sosyal devlet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özbudun, E. Türk Anayasa Hukuku, İkinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1988, s. 103-114.

¹¹² Türkiye'de asgari ücretin bu kadar düşük hesaplanmasında rol oynayan en büyük etmen "ekonominin gerekleri" şeklinde ileri sürülen bir gerekçedir. Kanımızca bu gerekçe tam anlamıyla bir "yanılsama" (illüzyon) oluşturmaktadır. Gerçekten de Talas'ın belirttiği üzere, yoksulluktan doğan verim yetersizliğini gidermenin ilk yolu, yeterli bir ücretin işçiye sağlanmasıdır. Emegün gerçek değerinden az ücret alan işçinin verimi, ister istemez ücretiyle orantılı bir duruma düşmesi kaçınılmaz bir sonuç oluşturmaktadır, diğer yandan bir sanayi sömürüne varan bir düzeyde ücret ödemesi, öteki sanayilerde ödenen ücretleri de etkileyerek rekabet oluşturmaktadır ve ücreti en düşük düzeye doğru çekmektedir. Bkz. Talas, s. 61. Bu görüşten anlaşılacağı üzere asgari ücretin yüksek bir şekilde saptanması ekonomideki verimi kaçınılmaz bir biçimde olumlu yönde etkiler.

¹¹³ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Talas, s. 70-75.

Cumhuriyetinin niteliklerinden birisi olarak sosyal devlet ilkesi belirtilmiştir. Sosyal devlet, az önce belirtildiği üzere yurttaşlarının asgari bir gelir seviyesine kavuşması için ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama müdahale eden bir devlettir. Asgari ücret adından da anlaşılacağı üzere yurttaşların “asgari” (en az) bir seviyede yaşaması için gerekli olan bir ücret olduğuna göre bu ücretten vergi alınması sosyal devlet ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.¹¹⁴

- Türkiye’de mevcut uygulamada asgari ücret hesaplanırken yalnızca işçinin kendisi dikkate alınmaktadır. Böyle bir uygulama asgari ücretin tanımına aykırılık oluşturmaktadır. Gerçekten de günümüzde asgari, bir başka deyişle en az ücret, uygar ve çağcıl bir toplumda yaşayan orta bir işçinin olağan gereksinimlerini karşılayan, bir başka deyişle, *işçiye ailesi ile birlikte* yaşadığı toplumda kabul olunabilen bir yaşam düzeyi sağlayan ücrettir.¹¹⁵ Görüldüğü üzere asgari ücretin tanımı gereği söz konusu ücret saptanırken işçinin ailesi ile birlikte dikkate alınması bir zorunluluk göstermektedir.¹¹⁶
- Türkiye’de asgari ücretin içeriği nesnel ölçütler çerçevesinde saptanmamakta, genellikle işveren kesimlerinin ileri sürdükleri “eko-

¹¹⁴ Krş. Gökdere, s. 93-94.

¹¹⁵ Talas, s. 60.

¹¹⁶ Gerçi bu konuda çağcıl ülkeler arasında bir uzlaşma bulunmamaktadır. Kimi ülkelerde mevzuat, asgari ücretleri saptamakla yükümlü olan makamlara öncülük etmektedir. Örneğin Avustralya’nın Quesenberg eyaletinde geçerli yasa, bir işçinin asgari ücretinin kendi mesleğindeki işçilerin normal yaşama koşullarını göz önünde tutarak sıkıntı yaratmayacak bir yaşama düzeyi sağlayacak yeterlikte olmasını öngörmektedir. Güney Avustralya’daki mevzuat, asgari ücretin normal ve makul gereksinimleri karşılaması gerektiğini belirtmiş, Batı Avustralya’da ise asgari ücretin aile yükümlülükleri de göz önünde bulundurularak orta derecede bir işçiye, memnurluk verici bir orta konfor sağlaması gerektiği ifade edilmiştir. İşte mevzuatta yer alan bu tanımlar yüzünden üzerinde bir aile yükü bulunan erkeklerle hiç kimseye bakmak zorunda olmayan bir kadının gereksinimlerinin hesaplanmasında güçlüklerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte ülkelerin saptadığı asgari ücretin sonuçlarını üç kategori altında toplamak olanaklıdır. Bunları; işçinin kit kanaat geçinmesi, sağlığını sürdürmesi ile doğal bir yaşam sürmesi ve işçinin belirli bir konfor düzeyini sağlaması şeklinde üçe ayırmak olanaklıdır. Bkz. Talas, s. 68. Kanımızca bu güçlüklerin altından kalkabilmek için işçi evli olsun veya olmasın işçi evli ve iki çocuğu olduğu varsayılarak bulunan asgari ücretin işçinin kendisinin, eşinin ve iki çocuğunun sağlığını sürdürmesini ve doğal bir yaşam sürmesini sağlayıcı nitelikte olması esas alınmalıdır. Asgari ücret saptanırken aile unsurunun dikkate alınması gerektiği hakkında Türk işçi temsilcilerinin doyurucu hukuksal gerekçeleri için bkz. Gökdere, s. 108-109.

nomininin gerekleri” şeklindeki muğlak ve aldatıcı gerekçeye dayalı olarak düşük bir şekilde saptanmaktadır. Bu tutumun kabul edilmesine olanak yoktur. Bu bağlamda asgari ücretin saptanmasında bir takım nesnel ölçütler çerçevesinde hareket edilmesi gerekir. Gerçekten de asgari ücretin miktarının saptanmasında geçerli bir takım nesnel ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütleri; işçinin öncelikle yalnız başına ve daha sonra iki çocuklu¹¹⁷ ailesi ile birlikte göz önünde bulundurulabilen miktarın ilavesiyle bulunan geçim ücreti, çeşitli sanayi dallarında ödenen ücretler ve sanayici veya işverenin ödeme gücü ölçütleri oluşturmaktadır.¹¹⁸

Bunlardan işçinin ailesi birlikte gereksinimleri veya geçim ücreti ölçütünde öncelikle bir geçim ücretine ulaşmak için işçi ve ailesinin gereksinimlerinin neler olduğunun saptanmasıyla işe başlanılır. Yine bu ölçüt çerçevesinde, asgari ücretlerin zaman içerisinde oluştuğu ve geliştiği gerçeği ve yer etkeni dikkate alınır. Gerçekten de özellikle durgunluk ve bunalım dönemlerinde asgari ücretlerin düzeyleri önemli dalgalanmalara uğramaktadır. Burada genel ölçüyü; en az sosyal gereksinimler anlayışının, insanlık haysiyeti ve onuruna bağlanabilmesi, bir ailenin yoksulluktan ötürü aynı sosyal grubun ailelerinden derin bir şekilde farklı yaşamaya ve toplumda yerleşmiş durumların dışında kalmaya zorlanmaması oluşturur. Bu bağlamda asgari ücretlerin işçi ve ailesinin yaşadıkları ortamdaki gereksinimlerine ulaşarak saptanmaya çalışılması gerekmektedir.¹¹⁹

Az önce belirtildiği üzere asgari ücretin miktarının hesaplanmasında ikinci ölçütü, sanayide fiilen ödenmekte olan ücretlerin dikkate alınması usulü oluşturur. Bu usulde asgari ücret, işçilerine en az ücret veren sanayinin ölçüsüne göre değil, doğal olarak işleyen ve yalnızca sadece sermaye çıkarlarını temel almayan çeşitli sanayiinin nitelikli olmayan işçilerine sağladıkları ücrete göre hesap edilir. Bu ölçüyle asgari ücretin saptanması durumunda bu ücretin o sanayiinin bütün işçilerine ödenir ve ayrıca kalite ve uzmanlık derecelerine göre de bir “sıra düzen” (hiyerarşi) kurulur. Zira asgari ücretlerden amaç, ücretler arasında bir tekdüzeliğin sağlanması değildir. Bir başka deyişle, bu usul-

¹¹⁷ Kamu görevlilerine çocuk yardımında bulunurken azami iki çocuk dikkate alınacağına göre işçiler açısından da bu sınırdan ayrılmanın bir gereği yoktur.

¹¹⁸ Krş. Talas, s. 66.

¹¹⁹ Krş. Talas, s. 66-67.

de işçilerin farklı uzmanlık dereceleri göz önünde bulundurularak asgari ücretin üstünde ücret düzeyleri kurulabilir. Ancak bu usulde, hiçbir zaman, saptanan asgari ücretin altında ödeme yapılması esası benimsenmemektedir. Hatta bir sanayicinin ödeme gücü yetersiz olsa bile asgari ücret düzeyinden özveride bulunulması kabul olunamaz. Çünkü işçisine doğal bir yaşam düzeyi sağlayamayan bir sanayinin yaşama hakkına sahip olduğu savı geçerli değildir. Asgari ücret kutsal olup ona hiçbir şekilde dokunulmaması gerekir.¹²⁰

Yine az önce belirtildiği üzere asgari ücretin hesaplanmasında esas alınan üçüncü ölçütü, sanayiın ödeme gücünün hesaplanması oluşturur. Bu ölçüde işletmenin gücü iki bakımdan düşünülür. Bunların ilkinde, ülke sanayisinin tümü göz önünde tutulmak suretiyle düz işçinin asgari ücreti saptanmakta, ikincisinde ise her sanayi kolunun hatta işletmenin ödeme gücü ayrı ayrı göz önünde bulundurularak yine düz bir işçinin en az ücreti belirlenir. Sanayi komitelerinin gelişmiş olduğu ülkelerde bu ikinci yol tercih edilmekte ve o sanayiye ait tüm işletmelerin aynı ücreti ödemeleri sağlanmaktadır. Eğer çeşitli işletmelerin ödedikleri asgari ücretler arasında bir fark yaratılırsa bunun birçok sakıncaları da ortaya çıkmaktadır. Daha açık bir deyişle, asgari ücretler arasında farkın bulunması durumunda, bir kısım işletmeler piyasada daha elverişli bir duruma gelmekte ve söz konusu farklılıktan ötürü bir sosyal adaletsizlik doğmaktadır. Bu durum özellikle tam istihdamın sağlandığı toplumlarda işçilerin durmadan yer değiştirmelerine yol açmaktadır.¹²¹ Görüldüğü üzere bu üç nesnel ölçütten geçim ücreti ölçütü esas alınmakta, sanayide fiilen ödenmekte olan ücretler ile sanayiın ödeme gücü ölçütleri ancak ilk ölçütün üzerine bir ilave yapılması gerektiği zaman dikkate alınmaktadır. Bu son iki ölçüt, geçim ücreti ölçütünü hiçbir zaman aşağı çekememektedir.

- Asgari ücretin içeriğinin saptanmasında iki aşamalı bir sürecin izlenmesi gerekmektedir. Gerçekten de çağcıl ülkeler asgari ücretin hesaplanmasında uygulamada iki aşamalı bir süreç izlemektedirler. Bu süreçlerin ilkinde, işçiye gerekli tüm eşyayı içeren bir bütçe hazırlanmakta ve daha sonra bu bütçenin tutarı cari fiyat üzerinden hesaplanmaktadır. Gerçi bütçenin içeriğine nelerin oluş-

¹²⁰ Talas, s. 69.

¹²¹ Talas, s. 69.

turacağı ülkeler arasında tartışmalı bir noktayı oluştursa da çoğu ülke anketlerin sonuçlarına göre ortaya belirli bir sayıda aile tarafından fiilen tüketilen eşyayı dikkate almışlardır. İkinci aşamada ise söz konusu bütçeden elde edilen sonuçlar, kimi durumlarda, sanayicilerin ödeme olanaklarından yüksek bir asgari ücretin saptanmasını önlemek ereğiyle düzeltici önlem olarak kullanılması sağlanmaktadır.¹²² Ancak bu düzeltici önlemin kullanılması gerekçesine sınımlarak çeşitli defalar belirtildiği üzere asgari ücretin miktarının işçi ve ailesinin sağlığını sürdürmesi ve doğal bir yaşam sürmesinin altında olmasına izin verilmemelidir.

- Asgari ücretin yüksek miktarda saptanması gerektiği gibi onun işçiye olan toplam maliyetinin düşürülmesine özen gösterilmesi gerekir. Gerçekten de Türkiye’de net asgari ücret bir sefalet ücreti niteliğini taşısa da işçiye toplam maliyeti yüksek bir seviyede bulunmaktadı. Nitekim 1.1.2016-31.12.2016 tarihleri arasında ulusal seviyede tek bir asgari ücret belirlenmiş, işçiler için aylık net asgari ücret 1,300.99 TL¹²³ (işverene maliyeti 1,935.23 TL olmuş),¹²⁴ olarak saptanmıştır. Brüt asgari ücretten işçiden yaklaşık 346 TL kesinti öngörülerek net asgari ücretin sefalet ücreti olması perçinlenmiştir. Aynı durum kapıcılar için asgari ücret (1,399.95 TL) net asgari ücret¹²⁵ (işverene 1,935.23 TL’ye mal olmuştur¹²⁶) bakımından da

¹²² Talas, s. 68.

¹²³ Net asgari ücret ise şu şekilde hesap edilmektedir. Asgari ücret brüt olarak 1,647.00 TL, bundan işçinin 230.58 TL olmak üzere %14 SGK primi, 16.47 TL olmak üzere %1 İşsizlik Sigortası Fonu, 86.46 TL olmak üzere %15 gelir vergisi, 12.50 TL olmak üzere %07,59 Damga Vergisi ödemesi esas benimsenmiştir. Net ele geçen asgari ücrete 123,53 TL asgari geçim indirimi ilave edilerek işçinin eline geçen para 1,424.54 TL olarak saptanmıştır.

¹²⁴ Bu maliyet şu şekilde hesap edilmektedir. Asgari ücret brüt olarak 1,647.00 TL olarak saptanmış, bundan 255,29 Türk Lirası olmak üzere işveren payı olarak %15,5 SGK priminin ödenmesi, 32.94 Türk Lirası olmak üzere %2 işveren işsizlik sigorta fonunun yatırılması öngörülmüştür.

¹²⁵ Kapıcıların brüt asgari ücreti 1,647.00 TL, bundan kapıcının 230.58 TL olmak üzere %14 SGK primi, 16.47 TL olmak üzere %1 İşsizlik Sigortası Fonu olmak üzere toplam 247.05 TL kesinti öngörülmüş, net asgari ücreti 1,399.95 TL olarak saptanmıştır.

¹²⁶ Bu maliyet şu şekilde hesap edilmektedir. Asgari ücret brüt olarak 1,647.00 TL olarak saptanmış, bundan 255,29 Türk Lirası olmak üzere işveren payı olarak %15,5 SGK priminin ödenmesi, 32.94 Türk Lirası olmak üzere %2 işveren işsizlik sigorta fonunun yatırılması öngörülmüştür.

söz konusu olmuştur.¹²⁷ Asgari ücretin işçiye olan maliyetinin düşürülmesi için ondan vergi alınmaması ve işçinin payına düşen SGK primi, İşsizlik Sigortası Fonu ve Damga Vergisi ödemesinin devlet tarafından üstlenilmesi gerekmektedir.

- Son olarak¹²⁸ asgari ücretin hesaplanmasında geçmişte yapılan 16 yaş esas alınarak asgari ücretin farklılaştırılması usulüne dönülmesi gerekir. 19 Nisan 2014 tarih ve 28977 sayılı Resmi Gazete ile Asgari Ücret Yönetmeliğinde değişiklik yapıncaya kadar 16 yaş esas alınarak asgari ücretin farklılaştırılması yoluna gidilmekteydi. Aslında 16 yaş esas alınarak asgari ücretin farklılaştırılması yoluna gidilmesi hukuka aykırıydı. Zira asgari ücretin dayanağını oluşturan İş Kanununun 39. maddesinde böyle bir ayrıma cevaz verilmediği için yönetmelikle yapılan bu düzenleme kanuna aykırıydı. Öte yandan, 16 yaşın altındaki işçiler için farklı bir asgari ücret belirlenmesi de bütünüyle hukuka aykırılık taşımaktaydı. Zira bu durum yasak olan çocuk istihdamının teşvik edilmesi anlamını gelmekteydi. Daha açık bir deyişle, evrensel ve ulusal düzenlemeler¹²⁹ çerçevesinde 15 yaşını bitirmemiş bir çocuğun istihdam edilmesi hukuka aykırıdır. Bu bağlamda, çalışma yaşı, en az 16 yaşından başlatılarak tekdüze bir asgari ücretin saptanması yerinde olacaktır.

SONUÇ

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Marksist kuram, kapitalist veya liberal kuramdan daha canlı ve ikna edici bir şekilde kapitalist düzende ücrete nasıl yaklaşıldığını ortaya koymaktadır.¹³⁰ Bu bağlamda Marksistlerin kapitalist bir düzende ücretin düş-

¹²⁷ Bu ücretin ve maliyetin nasıl hesaplandığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (www.csgb.gov.tr, Erişim Tarihi, 15.8.2016).

¹²⁸ Ancak önem açısından son değil!

¹²⁹ Örneğin 4857 sayılı İş Kanununun 71. maddesine göre 15 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu ifade edilmiştir.

¹³⁰ Marksist kuramın bir başka faydasını da hukukun ne olduğunu daha iyi anlayabilmemiz oluşturmaktadır. Gerçekten kuram, hukukun mucizevi bir şekilde hukuk kitaplarında yer almadığı gibi toplumun değer yargılarını da yansıtmadığı anlayışını benimsemiş, suç ve suçlu hakkındaki kabullerimizi ve suç konusundaki ilgiyi toplumda ekonomik, ideolojik ve statü çıkarları için hukuki destek arayan grupların faaliyetinin oluşturacağı esasını benimsemiştir. Marksist kuram, hukuki destek için kimi zaman sadece bir kaç grubun kimi zaman ise birçok grubun yarış-

me eğilimine gireceği ve asgari ücretin yalnızca işçinin ve soyunun sürmesine yeteceği ile iş kazaları ve meslek hastalıklarının suç veya ağır bir suç olarak kabul edilmeyeceği temel savları da göz ardı edilemez. Konu oldukça önemli olduğundan üzerinde biraz daha durulması faydalı olacaktır.

Marksist kuram, kapitalist koşullar altında sanayicinin büyük "artı-değer"ler elde ederek gittikçe zenginleşeceğini ve bunun sonucunda sermaye birikimi, üretimin makineleşmesi ve kadınlarla çocukların çalıştırılmasının gösterdiği gibi gittikçe daha fazla sömürülen bir işçi sınıfının ortaya çıkacağını belirtmiştir.¹³¹

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere Marksistler kapitalist bir düzende işveren veya kapitalist sınıfın ücreti düşürme yönünde bir eğilim taşıyacaklarını ve asgari ücretin işçi sınıfının çalışan ve çocuklarının, hayvanlar gibi yalnızca fizyolojik gereksinimi bulunduğu varsayımıyla saptanacağını savlamaktadırlar. Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere Marx, kapitalist düzende işçinin ücreti gibi mübadele edilenin fiyatının da emeğin kendisiyle orantılı olmadığını, işçinin aldığı ücretin onun yalnızca yaşamını ve çalışmasını sürdürmesini sağlayacağını ifade etmektedir. Düşünür, piyasada kapitalistin karşısında doğrudan doğruya emeği değil, işçiyi bulacağını, işçinin kendi kendisini, bir başka deyişle, emek gücünü satacağını, onun emeği mevcut olduğu anda, bu emeğin ona ait olmaktan çıkacağını belirtmiştir. Kısacası Marx, ücretin fiyatını arz ve talep arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak belirleneceğini öngören kapitalist düşünceye karşı şiddetli bir eleştiri yöneltmiştir.¹³² Aslında bu sav ilk defa liberal düşünürler¹³³ tarafından ortaya atıldığı ve bir gözleme dayandığı için neredeyse bütünüyle doğrudur ve Türkiye açısından da geçerli bir nitelik taşımaktadır. Kimileri bu sava Marksistlerin anladığı anlamda

tiğini, bir hukuki savaşında üzerinde çekişmeye girilen konunun, açık ve arasımsal veya daha büyük çatışmanın sembolü niteliğinde olabileceğini, hukukun inişli çıkışlı bir eğilim göstermesinin, çıkar gruplarının inişli çıkışlı eğilimini yansıtacağını ve bu süreçten doğan hukukun geçici ve üzerinde müzakere edilebilecek türden olduğu esasını benimsemiştir. Krş. Sheley, s. 52. Marksist kuramın öngörülleri doğrultusunda Türkiye'de asgari ücret konusundaki kuralların hukuksal savaşım sonucu işveren kesiminin koydurduğu sonucuna varmak olanaklıdır.

¹³¹ F. Dagognet, Büyük Filozoflar ve Felsefeleri (Çeviren Zeynep Durukal), 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 117.

¹³² Dagognet, s. 117.

¹³³ Örneğin, Adam Smith.

ülkede bir sınıf anlayışının bulunmadığı gerekçesiyle itiraz edebilir. Bu itirazın haksızlığına aşağıda temas edilecektir.

Türkiye’de XIX. yüzyıl Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi açık bir sınıf karşıtlığı ve bilinci bulunmadığı için aslında sınıf kavramının kullanılmasına da gerek yoktur. Zira yukarıda ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulduğu üzere “sınıf” kavramından bahsedilebilmesi için öznel bir unsurun, daha somut bir deyişle, “bilinç” unsurunun bulunmasına gerek vardır. Hâlbuki ülkede işçi kesiminin önemli bir kesiminin sınıf bilincine sahip olduğunu savlamak olanaksızdır. Öte yandan Türk toplumunun yapısı da sınıf bilincinin doğumuna engel oluşturmaktadır. Zira ülkede yarı feodal bir düzen¹³⁴ egemen bulunmakta, keskin sınıf karşıtlığı¹³⁵ ve bilincine yol açacak şekilde burjuvazi ile proletarya şeklinde yalnızca iki temel sınıf bulunmamaktadır.¹³⁶

¹³⁴ Örneğin ağalık.

¹³⁵ Ülkede sınıf karşıtlığının oluşmasına bir başka engelini, sanayiın yeterince gelişmemiş olması oluşturmaktadır. Gerçekten de Zarakolu’nun belirttiği üzere ekonomileri büyük ölçüde tarıma dayalı olan bir ülkede, tarım sektöründe az çok piyasaya kapalı aile ekonomilerinin egemen olması, sanayi ve hizmet sektöründe çok sayıda işçi çalıştıran çağcıl işletmelerin gelişmemiş olması, sanayileşmiş ülkelerde başkalarını istihdam edecek sermayeye sahip olan burjuva sınıfı ile emeklerini satmaktan başka geçim olanağı bulunmayan “işçi sınıfı” (proletarya) arasında görülen iktisadi farklılaşma ve sınıf mücadelesinin ortaya çıkmasını önlemektedir. Bkz. Zarakolu, s. 42. Aslında Türkiye’de keskin nitelikte bir sınıf karşıtlığı olsa bile Marksistlerin savunduğu görüş olan işçi sınıfının ayaklanarak iktidarı ele geçirmesi ve kapitalist ücret dizgesini ortadan kaldırması olgusu benimsenebilecek bir tutum değildir. Zira böyle bir ihtilal durumunda tarihte çok sayıda örneği görüldüğü gibi özgürlüklere ağır bir pranga vurulmuş olacak ve insanlık büyük acı ve kahurlar yaşamış olacaktır. Öte yandan Garofalo’nun isabetli olarak belirttiği üzere kapitalist sınıf aleyhine yapılacak bir ayaklanma, zalimler kadar mazlumları, en nefret edilen zenginler kadar zavallı yoksulları da ezecektir. Bkz. B.R. Garofalo, Criminologia Suç, Suçlu ve Ceza (Çeviren Muhittin Göklü), Nurgök Matbaası, İstanbul 1957, s. 153.

¹³⁶ Ancak bu açıklamalardan Marksistlerin sınıf kuramının değersiz olduğu ve Türkiye açısından geçersiz olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Gerçekten de Kapanı’nın belirttiği üzere Marksist sınıf kuramının günümüzde değerlendirilmesi yapılırken dogmatik yargılardan ve genellemelerden kaçınmak gerekmektedir. Daha açık bir deyişle, ne bazı Ortodoks Marksistlerin yaptığı gibi bu kuramın XIX. yüzyıldan bu yana evrensel değerinden hiçbir şey kaybetmediği ve çağcıl kapitalist toplum modellerine de aynen uygulanabileceği ileri sürülebilir ne de kimi eleştiricilerin savladıkları gibi Marksist görüşün artık geçerliliğini bütünüyle yitirdiği söylenebilir. Gerçekten de çağımızda ekonomik olarak gelişmiş endüstri toplumlarında sınıf kutuplaşmasının gerçekleşmediği, aksine sosyal farklılaşmanın azaldığı inkâr edilmez bir olgu olsa da bu durumdan sınıf farklılaşmasının tümüyle silindiği ve çatışmanın ortadan kalktığı sonucunu çıkartmak doğru değildir. Bir başka deyişle, sınıf çatışması ortadan kalkmamış, sadece eski şiddetini kaybederek yumuşa-

Bu açıklamalar çerçevesinde Türkiye’de “işçi sınıfı” kavramı yerine “işçi tabakası/işçi kesimi” kavramının kullanılmasının daha isabetli olacağı ortadadır.¹³⁷

Türkiye’de asgari ücrete karşı günümüzde takınılan bu tutumu benimsemeye olanak bulunmamaktadır. Zira asgari ücret konusunda sürdürülen mevcut uygulama Anayasanın 2. maddesinde belirtilen “sosyal devlet” ilkesine açıkça aykırıdır. Ayrıca bu durum, başka anayasal ilkelere de aykırılık oluşturmaktadır. Daha açık bir deyişle, asgari ücretin sefalet ücreti olması, Anayasanın 2. maddesinde belirtilen sosyal devlet ile sosyal devletin bireyi özgürleştirme görevini düzenleyen Anayasanın 5. maddesindeki; devletin kişinin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaştırmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak ile onun maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak ödevine, 17. maddesindeki “kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına”,¹³⁸ yine Anayasanın 17. mad-

muş olup sosyal barometrenin ibresi “fırtına” (devrim) çizgisinden uzaklaşmıştır. Ancak sanayileşme yoluna yeni girmiş toplumlarda çatışma keskinliğini devam ettirmektedir. Öte yandan, emekçi kitlelerin örgütlenerek siyasal ağırlıklarını ortaya koydukları ve iktidarın belirli bir sınıf veya sosyal grubun tekelinde olmaktan çıktığı Batı ülkelerinin çoğunda egemen sınıf kavramı da artık eskimiştir. Buna karşın, feodal yapı kalıntıları taşıyan, sanayileşmemiş ve siyasal bilinçlenmeye ulaşmamış toplumlarda egemen sınıfların varlığını inkâr etmek olanaksızdır. Kapanı, s. 83. Bu bağlamda Türkiye’de de “sınıf” kavramına altlanamasa da egemen grup veya kesimlerin bulunduğu açık bir gerçekliktir.

¹³⁷ Her ne kadar ülkede “işçi sınıfı” kavramının kullanılmasında doğru olmasa da “işveren sınıfı”, “burjuva sınıfı” gibi kavramların kullanılmasında isabetlidir. Zira işveren kesimi “sınıf” kavramına altlanabilecek nitelikte kendi çıkarlarını korumak için bir bilince ve iradeye sahip bulunmakta ve çıkarlarının savaşımını vermektedir. Nitekim ülkede asgari ücret de işveren kesiminin bilinç ve mücadelesi doğrultusunda en alt bir seviyede saptanmaktadır. Hatta çeşitli defalar belirtildiği üzere Türkiye’de asgari ücret açlık sınırının altında saptandığı için kapitalist dizgeden daha vahşi ve acımasız bir dizge ile karşılaşılmaktadır.

¹³⁸ Özgür insan, bugünü ve yarını güvenliğin gören insan anlamını taşır. Çalıştığı işyerinde sefalet ücreti niteliğinde asgari ücret alan bir işçinin maddi ve manevi varlığını geliştirme olanaklarından söz edilemez. Gerçekten de sefalet ücreti alınması, işçinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını kullanmasını engellemektedir. Bu nedenle, işçileri tehdit eden ve geleceğe güven duygusundan yoksun bırakan sefalet ücretine karşı önlem alınması sosyal devletin bir ödevini oluşturmaktadır. Aslında sosyal devlet, ekonomik ve toplumsal ilişkileri belirli bir yönde biçimlendirmek, güçsüzleri korumak amacıyla sürekli önlem alan bir devlet olduğundan sosyal devlete “önlemler devleti” de denilir. Sosyal devletin

desinde belirtilen yaşama hakkı ile 56. maddesinde belirtilen beden bütünlüğü ve sağlık hakkına, 50. maddesinde belirtilen kişinin yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun bir işte çalıştırılma hakkı ile dinlenme hakkına¹³⁹ açıkça aykırılık oluşturur.¹⁴⁰

Asgari ücretin sefalet ücreti olmasına karşı gösterilen bu lakayt tavır, sosyal hukukun da inkârı anlamını taşımaktadır. Gerçekten de sosyal hukuk kuralları, genel olarak alışılmış uygulamalara ve geleneklere ters düşmekte, ekonomik yönden güçlü olan işverenler çıkarına aykırı, buna karşın, işçiler lehine hükümler içermektedir. Bu yüzden sosyal hukuk kuralları, uygulamada, açık ve örtük bir biçimde güçlü bir direnişle karşılaşmaktadır. Bu direnişe yenik düşülürse söz konusu kurallar edimsel olamama, daha açık bir deyişle, uygulanma şansı bulunmayan sözcükler yığını olmak tehlikesi ile karşılaşılır. Bu tehlikeyi önlemek ve sosyal hukuk kurallarına edimsel olma şansı tanıyabilmek için çağcıl ülkeler çeşitli önlemler bulmuşlardır. Bu önlemleri, yasa yapma tekniğinde yasal boşlukları en aza indirebilmek, tersine bir deyişle, en üst açıklığı sağlayabilmek için çaba göstermek, iş yerlerinin denetimini güçlü ve etkili kılmak ve sosyal hukuk kuralları ile birlikte bunlara aykırı davrananlar için cezai, idari ve hukuki yaptırımlar öngörmek ve herkesin insan haysiyet ve onuruna uygun bir ücret almasını sağlamak şeklinde saptamak olanaklıdır.¹⁴¹

Öte yandan, insanlar arası ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının büyük bir kısmı ceza yaptırımları ile desteklenmiş bulunmaktadır. Eşit insanlar arasındaki ilişkilerde düzenleyici kuralları ceza yaptırımları ile destekleme gereksinimi, işçi işveren gibi tarafları arasında ekonomik güç dengesi bulunmayan ve üstelik "bağımlılık" özelliği taşıyan ilişkilerde daha güçlü bir şekilde kendisini hissettirmektedir.¹⁴²

almak zorunda olduğu önlemler arasında kuşkusuz asgari ücrete ilişkin olanlar da bulunmaktadır. Krş. S. Süzek, İş Güvenliği Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 1985, s. 18.

¹³⁹ Asgari ücret sefalet ücreti olduğu için bu ücreti alan kişi ek veya ikinci bir iş bulmak durumunda kalacak, böylelikle Anayasanın kendisine tanımış olduğu dinlenme hakkını kullanamayacaktır.

¹⁴⁰ Konu hakkında ayrıntılı bilgi ve karşılaştırma için bkz. Süzek, s. 16-29.

¹⁴¹ Krş. H. Bıyıklı, Sosyal Ceza Hukuku İşçinin Ceza Yoluyla Korunması, Gazi Üniversitesi Yayın No.: 15, Ankara, 1983, s. 31-32.

¹⁴² Bıyıklı, s. 33.

Bu anlatılanlar çerçevesinde asgari ücretin, insan haysiyetine uygun bir ücret olmasının ceza yaptırımları ile gerekli bir şekilde desteklenmemiş olması Türkiye’de sosyal hukukun neredeyse hiç olmadığı somut bir göstergesini oluşturmaktadır.

Türkiye’de asgari ücretin sefalet ücreti niteliğinde olmasının altında yatan temel neden, kanımızca, asgari ücretin yüksek seviyede belirlenmesinin aşırı mali yük getirdiği şeklinde özellikle işveren kesiminin ileri sürdüğü haksız ve isabetsiz gerekçedir. Asgari ücret yüksek bir seviyede belirlendiği takdirde birçok işyerinin kapanması gerekeceği, maliyetleri yükselteceği, bunun ise tüketiciye zarar vereceği, üretilen malların dış piyasada rekabet gücünü azaltacağı şeklinde işverenler tarafından ileri sürülen gerekçelere itibar edilemez. Gerçekten de Anayasanın 2. maddesinde belirtilen sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak herkesin insan haysiyetine uygun bir yaşam sürmesi ereği veya Anayasa tarafından güvence altına alınan insan can ve sağlığının korunması söz konusu olduğundan hiçbir mali neden sefalet ücreti verilmesinin özrünü oluşturamaz. Üretimin ne pahasına olursa olsun sürdürülmesinin bedeli kişilerin sefalet ücreti niteliğinde asgari ücret almaları olmamalıdır. O halde, mutlaka, asgari ücret insan haysiyetine uygun bir ücret olmasının sağlanması gerekmektedir.¹⁴³

Çalışmamızı bitirirken, Marksistlerin kapitalist düzende işçi ücretlerinin sefalet ve en alt seviyeye düşeceği şeklindeki görüşlerinin doğru olmadığı, özellikle büyük şirketlerde yöneticilik yapan kimse-lerin (örneğin CEO’lar) ücretlerinin çok yüksek olduğu savını irdelemek uygun olacaktır. Gerçekten de özellikle güçlü kapitalist ülkelerde görülen teknik gelişmeler, çalışan sınıfın maddi koşullarında bir iyileştirme sağlamış ve bu durum onların sınıfı bilincini belirli bir ölçüde etkilemiştir. Ancak bu durum çalışan kesimin çok az bir kısmında görülmekte ve bu ülkelerde görülen makineleşme ve “özdevinim” (automation), oralarda çalışan işçi sınıfı için güçlü olumsuz etkiler doğurmuştur. Nitekim gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal yapının ve işçi sınıfının statüsünün değişmesi, “işçiler aristokrasisi” (workers aristocracy) olarak adlandırılan kesim tarafından oynanan rol ve karakter sorununu ortaya çıkarmıştır. Lenin, işçiler aristokrasisini ta-

¹⁴³ Krş. Süzek, s. 65-66.

nımlarken iki unsura büyük önem vermiştir. Lenin bu aristokrasiyi ilk planda somut bir şekilde analiz etmiş ve onların tarihsel bağlamda sosyo-ekonomik statülerini incelemiştir. Lenin'in bakış açısına göre işçi aristokratları imtiyazlı, iyi ücret ödenen ve sıklıkça çalışan sınıfın en iyi nitelikli tabakasını oluşturmaktadır. Bu durum özellikle XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın başlarında kendisi imtiyazlı konumda bulunan ülkeler örneğinin en büyük sömürgeci ülke Birleşik Krallık bakımından oldukça geçerlidir. Çalışan sınıfın aristokratlarının gerçek maddi koşullarının proletaryanın ezici çoğunluğunun yaşam koşullarından farklı olması yüzünden, söz konusu aristokratlar, burjuva ideolojisinin işçi sınıfının ve işçi sınıfı hareketlerinin içerisine yayılması bakımından bir "giriş kapısı" (platform) oluşturmuşlardır. Bundan da öte söz konusu aristokratlar "fırsatçı" (opportunistic) sosyal partilerin ve sendikaların başkanlığını da yürütmüşlerdir. İşçi aristokratlarının başkanlık yürütmeleri şeklindeki bu ikinci yönü, Lenin tarafından işçi sınıfı aristokrasisinin, burjuva ideolojisinin işçi sınıfı hareketlerine sızmasının bağıntısı olarak vurgulanmıştır.¹⁴⁴

Çağdaş kapitalizmin somut tarihsel çözümlemesi, işçi sınıfı aristokrasinin doğumuna yol açan sosyo-ekonomik koşulların esaslı bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Gerçekten de gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda işçi sınıfı aristokratları hem sayısal olarak hem de önem açısından bir düşüş eğilimine girmiştir. Bu aristokratlar imtiyazlı konumlarını ve daha iyi yaşam koşullarını sınıf savaşımı sonucu kazanmak yerine kapitalistlerle yaptığı anlaşma sonucu kazanmışlardır. Bu yüzden kararlı bir sınıf savaşımı sonucu yüksek ücret elde eden işçiler, işçi sınıfı aristokrasisine ait değildir.¹⁴⁵

Çağcıl kapitalizmde, bir yandan, tekelleşme ve emperyalizmin devlet tekeli karakteri, diğer yandan, makineleşme ve özdevininin etkisi yüzünden çalışan kesimin önemli bir kısmı proletaryadan farklı bir kimlik kazanamamıştır. Daha açık bir deyişle, çalışan kesimin önemli bir kısmı, üretici olmayan hizmet kesiminde iş bulduğu için proletaryanın sayısı hızla çoğalmaktadır. Bu durum kısmen "hizmet çalışanları" (employees) olarak adlandırılan kesim için de geçerli bu-

¹⁴⁴ Mbengo, s. 35-36.

¹⁴⁵ Mbengo, s. 36.

lunmaktadır. Mühendis, teknisyen, satış görevlisi, bilgisayarıcı, değişik hizmetlerde çalışanlar gibi bu kategoriye mensup kimseler emek güçlerini kapitaliste satmaktadırlar. Bu kimselerin çalışma saatleri de "çalışma" (work) ve "artı" (surplus) emek olarak bölümlenebilmekte, işleri "üreten" (productive) bir nitelik taşımakta ve kapitalist için bir kâr kaynağı oluşturmaktadır. Kural olarak onların gelirleri de işçilerin gelirinden daha fazla olmamaktadır.¹⁴⁶

Kapitalist ülkelerde endüstri proletaryası tanımına girmeyen işçi sınıfının çekirdek bir kadrosunu oluşturan kesim proletarya olmasa da çalışanların ezici çoğunluk bir kısmı "proletarya" tanımına girmektedir. Bu çekirdek kesim kapitalistlerin fabrika ve tekelinde üst düzeyde çalışmakta veya burjuva devletin siyasi ve askeri işlevlerinde hizmet görmektedirler. Bu kesimin doğal olarak "proletarya" olarak kabul edilemeyeceği ortadadır. Yapılan bu açıklamalardan, belirli bir sınıfın "sosyal rolü"nü çalışanın nesnel sosyo-ekonomik statüsüne bağlı olması yanında statüsünün ve sonucundan doğan sosyal görevinin bilincine bağlı olduğu da açıkça anlaşılmaktadır.¹⁴⁷

Türkiye hızla kapitalistleşme yolunda olduğu için burjuvanın şirket veya fabrikalarında yönetici özellikle üst düzey yönetici olarak çalışan çok az sayıda kesimin yüksek ücret aldığı doğrudur. Ancak bu kesim "proletarya" değil "burjuva" niteliğinde olduğundan, Marksistlerin kapitalist düzendeki işçinin aldığı ücretin sefalet ücreti olduğu savının doğruluğuna hanel gelmez. Üstelik bu kişilerin sayısı neredeyse bir elin parmaklarının toplamını da geçmemektedir. Türkiye'de asgari ücretin bu kadar düşük olmasının siyasal bir boyutu da bulunmaktadır. Gerçekten de yukarıda yapılan açıklamaların satır aralarından kolaylıkla okunabileceği üzere katıksız liberal veya kapitalist düzen "ahlaksız" (sans éthique) bir rejimdir. Böyle bir rejimde herkesin insan haysiyetine uygun asgari bir ücret alabilmesi olanaksız değilse bile oldukça güçtür. Çünkü böyle bir durum kapitalist dizgenin işleyiş mantığına aykırılık oluşturur. Ülkede de özellikle 1980'li yıllardan itibaren uygulanan neo-liberal veya kapitalist politikalar sonucu asgari ücret tam anlamıyla bir sefalet ücretine dönüşmüştür. Bu bağlamda neo-li-

¹⁴⁶ Mbengo, s. 40-41.

¹⁴⁷ Mbengo, s. 41.

beral veya kapitalist politiklardan bir an önce vazgeçilerek¹⁴⁸ sosyal devlet ilkesi doğrultusunda sosyal haklar¹⁴⁹ tanıyan yeni politikalara geçilmeli, daha somut bir deyişle, sosyal piyasa ekonomisi ve devletin ekonomi ve çalışma yaşamına etkin bir şekilde “karışımı” (müdaha-

¹⁴⁸ Aslında kapitalist düzen yaşamın gerçekleri ile bağdaşmadığı için ölmüştür. Sanayi devrimi koşullarında yaşanmış olan acı deneyler, klasik liberalizmin temelinde yatan varsayımları bütünüyle çürüterek söz konusu öğretinin savunmuş olduğu temel ilkelerin gerçek yaşam ile bağdaşmadığı ve kendiliğinden işlediği varsayılan yasaların ekonomiyi en iyi bir biçimde düzenlemediğini ortaya çıkarmıştır. Daha somut bir deyişle, sanayi devriminin yarattığı çalışma koşullarında işçi sınıfı boğaz tokluğuna çalıştırılarak adeta kırılmıştır. Bu dönemde işçiye verilen ücretin düşüklüğü olağanüstü boyutlara ulaşmış, yeterli beslenememe nedeniyle o güne kadar bilinmeyen birçok hastalık ortaya çıkmıştır. Yine bunun gibi devlete bir yapmama borcu yükleyen klasik hak ve özgürlüklerin kişilerin mutluluğunu ve gerçek anlamda özgürlüğünü sağlamaya yetmediği, işçilerin ödediği ağır bedel sonucu anlaşılmıştır. Gerçekten de liberal-bireyci öğretinin tanıdığı hak ve özgürlükler, kişiyi içerisinde yaşadığı toplum ve maddi koşullardan soyutlayarak ele almaları nedeniyle bütünüyle kuramsal bir nitelik taşımış, içerikten yoksun olarak adeta boş bir kalıba dönüşmüşlerdir. Bu gerçekler ışığında klasik liberalizmin kaçınılmaz bir biçimde sona erdiği ortadadır. Krş. Süzek, s. 9, 12-13. Klasik liberalizmin günümüzdeki uzantısını neo veya yeni liberalizm oluşturduğuna göre bunun da ölmüş olduğu açıktır.

¹⁴⁹ Aslında sosyal devlet ilkesi ve bu ilke doğrultusunda kişilere sosyal haklar tanınması çağcıl yaşamın bir zorunluluğudur. Gerçekten de Süzek’in belirttiği üzere, kişilerin kendilerine tanınan haklardan tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamak amacıyla devletin edilgen rolünü bırakarak, ekonomik ve sosyal yaşama karışması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk, XIX. yüzyıl ortalarında başlayan ve günümüze kadar giderek hızlanan bir biçimde insan hakları kavramının içeriğinde ve sosyal yönde bir gelişmeye yol açmış, başlangıçta işçiyi korumaya ilişkin ilk yasalar ve iş mevzuatının oluşumuyla başlayan bu evrim giderek herkese “sosyal haklar” tanınmasını amaçlayan bir ideale dönüşmüştür. Gerçekten de insan hakları bildirgelerinde ve anayasalarda klasik hak ve özgürlükler listesine sosyal hakların eklenmesine tanık olunmuş, devlet ise o güne değin üzerine almadığı yeni görevler yüklenmiştir. Devlet artık toplumdaki sosyal ve ekonomik olaylar karşısında tarafsız kalmamış, sosyal haklar, devlet tarafından yerine getirilmesi gerekli ödevler yaratarak onu olumlu bir edim ve davranışta bulunmaya zorlamıştır. Bunun sonucunda devlet, klasik hak ve özgürlüklerden farklı olarak bir yapma borcu altına girmiş, yurttaşları yoksulluk ve güvensizlik duygusundan kurtarmak için ekonomik ve sosyal yaşamı düzenlemiş, onlara insanca yaşama koşulları sağlamak amacıyla gerekli önlemleri almış, böylelikle kişiler toplumun üyesi olarak devlete karşı isteme hakları elde etmişlerdir. Bu bağlamda sosyal devlet, hukuk devleti ilkesinin korumuş olduğu hak ve özgürlükleri yadsınamıştır. Tam aksine, klasik hak ve özgürlüklerin devletin müdahalesi olmadığı takdirde kuramsal kaldığı gerçeği karşısında, bunları daha etkili hale getirmeyi ve herkesin yararlanmasını sağlayacak koşulları oluşturmayı amaçlamıştır. Sosyal devlet dizgesinde, sosyal haklar, klasik hak ve özgürlüklerin yerine geçmek için değil, onları tamamlamak, birlikte, olumlu bir senteze ulaşmak için öngörülmüştür. Fazla bilgi için bkz. Süzek, s. 13-14.

lesi) esası benimsenmelidir. Aksi takdirde Türk yurttaşlarının sefalet niteliğinde bir asgari ücret alması yüzünden insan onur ve haysiyetine uygun bir yaşam sürmesi¹⁵⁰ ham bir hayal olmaktan öteye geçemeyecektir. Sefalet ücreti niteliği taşıyan ve yaklaşık 20 milyon kişiyi etkileyen asgari ücretin miktarına ve düşük miktardaki asgari ücret yoluyla milyonlarca kişinin sömürülmesine karşı savaşımlar vermek bir insanlık borcudur.

Kaynakça

- Aslan G., Türkiye’de Asgari Ücretle Çalışanlar: Gerçek Sayıları, Demografi ve İstihdam Bilgileri, 22 Aralık 2015 (<http://kanalfinans.com>, Erişim Tarihi, 3.10.2016).
- Byıklı H., Sosyal Ceza Hukuku İşçinin Ceza Yoluyla Korunması, Gazi Üniversitesi Yayın No: 15, Ankara 1983.
- Dagognet F., Büyük Filozoflar ve Felsefeleri (Çeviren Zeynep Durukal), 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- Engels F., İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu (Orijinali, Die Lage der arbeitenden Klasse in England, 1845) İngilizcesinden (The Condition of The Working-Class in England, Marx-Engels, Collected Works, vol.4, Progress Publishers, Moscow, 1975, s. 295-596) Türkçe’ye çeviren Yurdakul Fincancı, İkinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2010, s. 144-145.
- Engels F., Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, [Orijinali, Der Ursprung der Familie des Privateigentums und des Staats, 1884) Fransızcasından (L’origine de la famille, de la propriété et de l’état, Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren Kenan Somer], Sol Yayınları, Ankara 2005.
- Garofalo B.R., Criminologia Suç, Suçlu ve Ceza (Çeviren Muhittin Göklü), Nurgök Matbaası, İstanbul 1957.
- Gökdere A., Asgari Ücretin Türk Ekonomisine Etkileri, AÜHFY No: 517, Ankara 1997.
- Kapanı M., Politika Bilimine Giriş. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, AÜHF Yayınları No: 431, Ankara 1978.
- Lenin, V.İ. Ne Yapmalı [Orijinali, Çto Delat? 1902]. İngilizcesinden (What Is To Be Done? Burning Questions of Our Movement, Progress Publishers, Moscow, 1970) Türkçeye çeviren Muzaffer Erdost], Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2010.

¹⁵⁰ Devletin asgari ücretin insan yaşamına uygun bir ücret olarak saptanması bağlamında atması gereken somut adımlar bulunmaktadır. Asgari ücretin kişinin insan haysiyetine uygun bir yaşam sürmesine yetmesi için de bir norm konularak söz konusu ücretin evli ve iki çocuklu bir işçi ailesine göre hesaplanacağı esası benimsenmeli ve bunun hiçbir şekilde açlık sınırının altında olmayacağı esası benimsenmelidir.

- Marx K., 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe [Orijinali, Zur Kritik der Nationalökonomie mit einem Sciliskapitel über die hegelsche Philosophie, 1844) Fransızcasından (Manuscrits de 1844-Economie politique et philosophie, Editions Sociales, Paris 1962) Türkçeye çeviren], Kenan Somer, Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2005.
- Marx K., Kapital Birinci Cilt [Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie, Band 1, 1867]. İngilizce'sinden (Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production, volume 1, Lawrence and Wishart, London, 1971) Türkçeye çeviren], Alaattin Bilgi, Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2007.
- Marx K., Kapital Ekonomi Politik'in Eleştirisi Üçüncü Cilt, [Karl Marx'ın Das Kapital, Kritik der politischen Ökonomie, band 3 (1867-1883) (1894) adlı yapıtını, İngilizcesinden (Capital, A Critical of Political Economy, vol 3, Progress Publishers, Moscow 1974) Türkçeye çeviren Alaattin Bilgi], Beşinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2006.
- Marx K., Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar (Orijinali, Lohnarbeit und Capital, 1849, Value Price and Profit, 1898). Fransızcasından (Travail salairé et capital-Salaire prix et profit, Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren Sevim Belli, Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2008.
- Marx K., Louis Bonaparten'in 18 Brumaire'i (Orijinali, Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte, 1852) Fransızcasından (Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte Editions Sociales, Paris 1969) Türkçeye çeviren, Kenan Somer, Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara 2002.
- Marx K., ve Engels F. Seçme Yazışmalar 1 1844-1869, [Karl Marx ve Friedrich Engels'in yazışmalarından derlenen Selected Correspondence, Moscow 1975 adlı yapıtın 1844-1869 yıllarını kapsayan ilk bölümünü İngilizcesinden Türkçeye çeviren Yurdakul Fincancı] Sol Yayınları, Ankara 1995.
- Marx K., ve Engels, F. Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri [Orijinali, Manifest der Kommunistischen Partei, 1848). İngilizcesinden (Manifesto of the Communist Party, 1888) Türkçeye çeviren; Muzaffer Erdost], Sol Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2005.
- Mbengo F., Marxist Theories of Class and Class Struggle, Utafiti Journal of the Art and Social Science, Vol III, No.1, 1978, s. 9-44.
- Özbudun E., Türk Anayasa Hukuku, İkinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1988.
- Parsons Talcott, Social Classes and Class Conflict in the Light of Recent Sociological Theory in Sociological Perspectives, Editörler Kenneth Thompson and Jeremy Tunstall, The Open University, Penguin Books, 1971.
- Ricardo D., Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri, (Orijinali, On The Principles of Political Economy and Taxation'dan çeviren Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- Sheley F., J. Social Classes and Conflict, in Sociological Perspectives, Editörler Kenneth Thompson and Jeremy Tunstall, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1971.

- Sheley F., J. Crime, Law, and Social Conflict in Criminology: A Contemporary Handbook, Editör, Joseph F. Sheley, Second Edition, Wadsworth Publishing Company, California 1995.
- Smith A., Milletlerin Zenginliği (Özgün ismi The Wealth of Nations'dan çeviren; Hal-dun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- Süzek S., İş Güvenliği Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara 1985.
- Tağ M., 2015 Yılı İstihdam Değerlendirmesi, Kalkınma Bakanlığı, Aralık 2015 Döne-mi, Ankara 2015, s. 4. (www.kalkinma.gov.tr, Erişim Tarihi, 10.3.2016).
- Talas C., Sosyal Ekonomi, Dördüncü Bası, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.
- Zarakolu A., Temel Ekonomi Sistemleri Bilgisi, S Yayınları, Ankara 1978.